

OSALLISTUMISEEN KANNUSTAVA MESSU

Tampereen Tuomasmessu vuosina 2002 ja 2007

Heikki Mäkeläinen

SISÄLLYS

1. VAKIINTUNUT UUTUUS	3
1.1. Tuomasmessun leviäminen luterilaisessa kirkossa	3
1.2. Tuomasmessu Tampereella	7
2. TUOMASMESSU TUTKIMUKSEN KOHTEENA	9
2.1. Aiemmat tutkimukset	9
2.2. Tämän tutkimuksen tehtävä	10
2.3. Kyselyn suorittaminen	11
3. OSALLISTUJARAKENNE	14
3.1. Sosiaalinen tausta	14
3.2. Uskonnollinen osallistuminen	18
4. TIEDON SAANTI JA SITOUTUMINEN	21
4.1. Tiedon saanti messusta	21
4.2. Osallistuminen valmisteluihin	22
4.3. Kolehti	25
4.4. Toivomukset muusta toiminnasta	26
5. TUOMASMESSUN ARVIOINTI	28
5.1. Messun osien merkitys	28
5.2. Messun kesto	33
5.3. Vahvuudet ja ongelmat	34
6. TIIVISTELMÄ JA KESKUSTELU	38
7. LIITTEET	44
7.1. Kyselylomake	44
7.2. Vastausjakaumat	47
7.3. Tuomasmessut Tampereella, osallistujien ja kolehtien määrät vuosina 1996–2007	49
7.4. Tuomasmessuosallistumisen ja jumalanpalvelusosallistumisen korrelaatiokertoimet messun osatekijöiden tärkeyden kanssa (koko aineisto)	50
7.5. Messun osatekijöiden korrelaatiomatriisi (koko aineisto)	51
7.6. Vastaajien mainitsemia harmittavia piirteitä vuonna 2007	52
8. LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	53
8.1. Lähteet	53
8.2. Kirjallisuus	53

1. VAKIINTUNUT UUTUUS

1.1. Tuomasmessun leviäminen luterilaisessa kirkossa

Suomen evankelis-luterilainen kirkko on poikkeuksellisen monipuolisen toiminnan kirkko. Ikäkausittain ja työaloittain eriytyneet toiminnot tarjoavat erityisesti kaupunkiseurakunnissa suuren määrän osallistumismahdollisuuksia. Tilanteen käänköpuoli on, että seurakunnan keskeisin tapahtuma onkin jäänyt monelle marginaaliin. Jumalanpalvelus on teologisesti ja ehkä myös tiloineen taloudellisen panostuksen kannalta keskeinen asia seurakunnassa. Samanaikaisesti kun on kehittynyt yhä uusia toimintamuotoja ja työtapoja, jumalanpalveluksessa kävijöiden määrä on kuitenkin vähentynyt. Periaate ja käytäntö ovat huomattavan vahvassa ristiriidassa keskenään.

Risto Cantell kirjoitti jo vuonna 1969: ”Jos haluatte nähdä ja kuulla Suomen ev.lut. kirkon kriisin, menkää tavallisena sunnuntaina tavallisen suomalaisen seurakunnan jumalanpalvelukseen.” Cantell havaitsi vuonna 1989 kirjoittaneensa tämän pari vuosikymmentä aiemmin (Cantell 1989, 8; Vahtola 2004). Valitettavasti seuraavatkaan kaksi vuosikymmentä eivät ole tuoneet tilanteeseen olennaista muutosta. Jumalanpalvelusuudistus on toteutettu perusteellisen valmistelun pohjalta, mutta olennaista kohennusta tilanteeseen ei ole tullut.

Kirkolliskokous asetti vuonna 1988 käsikirjakomitean uuden kirkkokäsikirjan ja messusävelmistön laatimista varten. Välimietintö Jumalan kansan juhla valmistui vuonna 1992. Loppumietinnön pohjalta kirkolliskokous hyväksyi jumalanpalvelusten kirjan vuoden 2000 alussa. Sekä Jumalanpalvelusten kirjan johdannossa että Jumalanpalveluksen oppaassa korostetaan joustavuuden ja väljyyden periaatetta jumalanpalvelusten rakenteissa ja toteutuksessa. Tämä väljyyden ja joustavuuden periaate koskee kuitenkin enemmän yksittäisten osien toteutusta kuin itse jumalanpalveluksen kulkua. (Jumalanpalveluskirja 2001, 6; Palvelkaa Herraa iloiten 2000, 1–2)

Jo ennen virallisen jumalanpalvelusuudistuksen käynnistymistä oli alkanut syntyä spontaania kokeilevaa toimintaa. Ensimmäisenä sai laajaa julkisuutta Lasse Mårtensonin vaihtoehtojumalanpalvelus ”Voiko sen sanoa toisinkin?” vuonna 1966. Heikki Toivion väitöskirjatutkimuksessa on mukana kaikkiaan 164 kokeilumuotoista jumalanpalvelusta

vuosilta 1966–1999. Erityisesti näitä uusimuotoisia jumalanpalveluksia virisi 1980-luvun loppupuolella ja 1990-luvulla (Toivio 2004, 304–308, Heino 1996, 69).

Yhtenä näkyvimpänä juonteena tässä uudistusten virrassa on Tuomasmessu, jonka kehittäminen alkoi syksyllä 1987. Miikka Ruokanen ja Olli Valtonen kutsuivat ystäviään ja tuttaviansa neuvotteluihin uudentyypin jumalanpalveluksen saamiseksi pääkaupunkiseudulle. Keskusteluissa korostuivat seuraavat viisi asiaa:

- Seurakuntalainen aktiiviseksi osallistujaksi.
- Ihmisille tulee tarjota mahdollisuus henkilökohtaiseen rikkiin.
- Monimuotoisella sielunhoidollisella rukouksella on keskeinen sija uudessa messussa. Hiljaisuus ja mahdollisuus mietiskelevään rukoukseen esim. sivualttarin äärellä kuuluvat messuun.
- Musiikissa tulee antaa tilaa uusille tyyleille ja instrumenteille.
- Ehtoollinen on messun keskeinen osio ja huipentuma. (Ruokanen 1993, 15–24)

Keskustelujen ja yhteisen työstämisen pohjalta syntyi hyvin nopeasti uusi luterilainen jumalanpalvelus, joka on saanut vaikutteita vanhasta liturgisesta perinteestä ja uudesta musiikista ja jota haluttiin toteuttaa ekumeenisessa hengessä. Ensimmäinen Tuomasmessu pidettiin Helsingissä keväällä 1988 ja vähitellen messuja alettiin pitää muuallakin.

Puolivälissä 1990-lukua Tuomasmessu oli levinnein uusimuotoisista messuista ja varsinkin osallistujamäärältään se oli noussut suurimmaksi. (Heino 1996, 72–76). Tuomasmessulla on ollut vaikutusta myös muihin erityisjumalanpalveluksiin. Heikki Toivion tutkimuksen mukaan siitä on otanut oppia yhdeksän muuta messua vuoteen 2000 mennessä (Toivio 2004, 254). Suomalaisen uskonnollisuuden uudessa yleisesittelyssä Tuomasmessu on yhtenä esimerkkinä ruohonjuuritasolta nousseesta elämyksellisestä uskonnollisuudesta (Ketola 2003, 77–80).

Kattavimmat tiedot Tuomasmessun yleisyydestä saa kirkon nelivuotiskertomukseen koottuista tiedoista. Ensimmäinen maininta on vuodelta 1991, jolloin todettiin, että Tuomasmessua järjestetään ”monilla paikkakunnilla” (Suomen evankelisluterilainen kirkko vuosina 1988–1991, 1993, 76). Sen jälkeen Tuomasmessu sisällytettiin neljän vuoden välein seurakuntien täyttämiin tilastolomakkeisiin. Vuonna 1995 jo 137 seurakuntaa järjesti ainakin kerran Tuomasmessun. Kun seurakuntayhtymissä messu järjestetään tavallisimmin vain yhdessä paikassa, järjestettiin kunnittain tarkasteltuna Tuomasmessu liki joka kolmannessa kunnassa, näistä miltei puolessa kuitenkin vain kerran. Osallistujia oli yhteensä 141 000. (Tilastoaineisto)

Taulukko 1. Seurakunnat Tuomasmessujen määrän mukaan vuosina 1995, 1999, 2003 ja 2007.

messujen määrä	1995	1999	2003	2007
ei kertaakaan	458	447	461	371
1	62	67	52	49
2	29	27	30	27
3	11	14	6	7
4–9	27	24	29	37
yli 9	8	8	4	3
yhteensä	595	587	582	494
messun järjestänyt % seurakunnista	23	24	21	25
osallistujia yhteensä	140 735	113 831	93 763	74 181

Vuonna 1999 Tuomasmessuja järjestäneiden seurakuntien määrä oli pysynyt ainakin yhtä suurena, 140 seurakuntaa ilmoitti järjestäneensä sellaisen. Vuonna 2003 määrä oli hivener laskenut, 121 seurakuntaa eli 21% kaikista seurakunnista oli järjestänyt Tuomasmessun ainakin kerran. Tämä suhteellinen osuus on seurakuntaliitosten myötä jälleen kasvanut vuonna 2007. Erityisesti vain kerran tällaisen messun järjestäneitten seurakuntien määrä on vähentynyt alkunnostuksesta. Koko kirkon tilastojen valossa näyttää siltä, että Tuomasmessu levisi hyvin nopeasti, mutta osallistujamäärä on ollut sen jälkeen laskussa. Kuitenkaan tilasto siitä, kuinka monta prosenttia seurakunnista järjestää näitä messuja, ei ole täysin kuvaava, koska tyypillisesti seurakuntayhtymissä Tuomasmessut järjestetään keskitetysti yhdessä seurakunnassa.

Taulukossa 2 on eritelty vuoden 2007 tilastotietoja tarkemmin. Suurimmissa kaupungeissa Tuomasmessuja järjestetään useammin kuin muualla ja osallistujamäärät myös yhtä kertaa kohden ovat suuremmat. Yksittäiset tapahtumat vaikuttavat tilastoihin erityisesti harvemmin messuja järjestäneitten ryhmissä. Tampereella järjestettiin Tuomasmessu kerran poikkeuksellisesti tuomiokirkossa, ja tämä yli 1 100 osallistujan messu vaikuttaa ensimmäisen ryhmän keskiarvoon. Seitsemän kertaa messun järjestäneissä seurakunnissa erottuu Keski-Lahden seurakunta 2 850 osallistujalla.

Taulukko 2. Tuomasmessun järjestäjien seurakuntien ja osallistujien määrä vuonna 2007.

messujen määrä vuodessa	seurakuntien määrä	osallistujia yhteensä	osallistujia messua kohden
ei kertaakaan	371	–	–
1	49	6 750	138
2	27	5 243	97
3	7	1 704	81
4	13	5 950	114
5	1	525	105
6	4	2 204	92
7	6	6 696	160
8	9	6 972	97
9	4	8 425	234
yli 9 kertaa	3	29 712	402
kaikki	494	74 181	173

Vuonna 2007 järjestettiin Helsingissä suomenkielinen Tuomasmessu viikoittain ja ruotsinkielinen joka toinen viikko arki-iltana. Vähintään 10 kertaa messu järjestettiin Espoossa, Tampereella ja Turussa. Osallistujamäärällä mitattuina erityisen aktiivisia paikkakuntia vuonna 2007 olivat myös Lahti, Kuopio, Jyväskylä ja Rovaniemi. Yleensä suurimmat paikkakunnat järjestävät 6–9 messua vuodessa. (Tilastoaineisto)

Ylivoimaisesti vahvimmin Tuomasmessuun liittyvää muuta toimintaa on sen synnyinsijoilla, Helsingissä. Viikoittainen messu järjestetään myös kesällä. Osallistujia oli vuonna 2007 keskimäärin talvella 513 (edellisenä vuonna 537) ja kesällä 332 (387) osallistujaa. Lisäksi järjestettiin Tuomasvesper 31 kertaa (keskimäärin 33 osallistujaa) ja aamumessu 33 kertaa (keskimäärin 15 henkeä). Toiminta on organisoitu Tuomasryhtymän puitteissa useiden yhteistyötahojen kanssa. Seurakuntayhtymä tukee toimintaa taloudellisesti, mutta valtaosa menoista katetaan kolehtituotolla, jäsenmaksuilla ja tukimaksuilla. (Tuomasryhtymä 2008)

Turussa tuomasmessutoimintaa järjestetään Liikemiesten Lähetysliiton puitteissa. Vuonna 2007 pidetyissä 11 messussa oli keskimäärin 327 osallistujaa määrän vaihdellen 150:n ja 550:n välillä. Useilla messuilla on Turussa varsin vahva oma teemansa ja esiintyjinä on ollut tunnettuja henkilöitä. (Turun Tuomasmessu 2008)

Tilastojen perusteella Tuomasmessu on vakiintunut erityisesti kaupunkiseurakuntien yhdeksi toimintamuodoksi. Ilmeinen kasvuvaihe on jo ohitettu. Kasvupotentiaalia on lähinnä siinä, missä määrin Tuomasmessun keskeiset erityispiirteet saavat vaikuttaa seurakun-

tien pääjumalanpalveluksiin. Mielenkiintoista on todeta, että Suomessa kehitettyä messua kohtaan on jatkuvasti kansainvälistä kiinnostusta, ja niinpä näitä messuja järjestetään nykyisin useissa muissakin maissa samalla nimellä (Tomasmässan, Die Thomasmesse, St. Thomas Mass).

1.2. Tuomasmessu Tampereella

Tampereen ensimmäinen tuomasmessukokemus tarjottiin Kirkkopäivien yhteydessä vuonna 1989. Se sytytti muutamia tamperelaisia asialle niin, että huhtikuusta 1990 alkaen messuja alettiin järjestään säännöllisesti Aleksanterin kirkossa. Seuraavasta vuodesta alkaen messuja on ollut vuosittain 10–16, tavallisimmin talvikaudella kolmen viikon välein. Kesällä on useimpina vuosina ollut vain yksi elokuussa pidetty messu.

Tampereella Tuomasmessu on luontevasti integroitunut seurakuntiin omaksi itseohjautuvaksi toiminnaksi. Messutoiminta ei nimenomaisesti kuulu kenenkään viranhaltijan tehtäviin. Toiminnasta keskustellaan jokaisen messun jälkeen kokoontuvassa avoimessa Rukkasessa. Messuja valmistelevien vaihtuvien tiimien tueksi on sovittu pysyvämpiä vastuuhenkilöitä hoitamaan erilaisia tehtäväalueita. Kerran vuodessa pidettävässä kaikille avoimessa kokoontumisessa päätetään vastuista. Toiminnan organisaatio pidetään mahdollisimman kevyenä ja joustavana. Vuorovaikutus seurakuntien kanssa toimii henkilöiden välityksellä, päävastuullisena on yhteisen seurakuntatyön johtaja Timo Takala. Seurakuntayhtymän talousarviossa on yhteisissä toimintamenoissa Tuomasmessua varten vuosittain määräraha, jolla katetaan lähinnä ilmoituskulut. Vuonna 2007 seurakuntayhtymän talousarviovaroja käytettiin runsaat 26 000 euroa. Toiminta ei ole minkään johtokunnan alaista.

Vuotuinen keskimääräinen kävijämäärä on vaihdellut välillä 600–1050. Pitkällä aikavälillä osallistujien määrä on pysynyt aika lailla samalla tasolla. Eniten osallistujia on ollut vuosina 1992 ja 1993. Vuosittain keskimääräistä enemmän osallistujia on tavallisesti ollut uudenvuodenaaton ja myös pääsiäisen messussa. Tavanomaisiin sunnuntaisin klo 18 järjestettyihin messuihin verrattuna osallistujia on ollut vähemmän muutamana lauantaina v. 1996 pidetyissä messuissa ja vuodesta 2003 järjestetyissä tuhkamessuissa. (Tilastotietoja)

Tiedot yleensä Tuomasmessun kävijämääristä perustuvat alkuvuosilta vahtimestarin kirkkopäiväkirjaan merkitsemästä tiedosta, mikä lienee ollut osittain laskettu ja osittain arvioitu. Vuodesta 1996 lähtien Reijo Tuomisto on pitänyt tilastoa, joka perustuu ehtoollisella kävijöiden määrään. Pikarien pesun yhteydessä lasketaan käytetyt pikarit, joten ehtoollisella kävijöiden määrä tiedetään täsmällisesti. Ilmoitettu kävijämäärä perustuu siihen, että osallistujista 70 % on käynyt ehtoollisella (tilasto liitteessä 7.3.).

Taulukko 3. Tuomasmessuun osallistuminen Tampereella vuosina 1996–2007.

vuosi	osallistujia messua kohden
1996	600
1997	600
1998	660
1999	710
2000	660
2001	700
2002	710
2003	720
2004	700
2005	660
2006	620
2007	590

Osallistujien lukumäärä messua kohden on pysynyt huomattavan vakaana. Vuosien 1996–2007 keskiarvoksi tulee 660 osallistujaa messua kohden. Tiiviisti Tuomasmessua järjestäneistä paikkakunnista osallistujamäärän keskiarvo lienee Tampereella tällä vuosikymmenellä kaikkein korkein.

2. TUOMASMESSU TUTKIMUKSEN KOHTEENA

2.1. Aiemmat tutkimukset

Ottaen huomioon Tuomasmessun nuoren iän se on ehtinyt olla jo monen selvityksen ja opinnäytetutkimuksen kohteena. Messun musiikkia analysoitiin kohta alkuvaiheessa useassa opinnäytetyössä (Lamminen 1990, Savolainen 1991, Happonen 1992, Vintturi 1992). Marko Salmenkivi analysoi arvojen näkökulmasta messun olemusta ja erityispiirteitä kulttuuriyhteisönä. Hän kiinnitti huomiota musiikin itsenäiseen asemaan ja monimuotoisuuden keinona ihmisten kohtaamisessa. Monimuotoisuus ja laaja-alaisuus ilmenee eri traditioiden yhdistämisessä, toimintatavoissa, opetuksen sisällössä ja tunnesävyissä (Salmenkivi 1993, 94–97).

Väitöskirjatutkimuksessaan vuodelta 2004 Heikki Toivio tutki uusimuotoisia jumalanpalveluksia Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piirissä vuosina 1966–1999, niiden ominaispiirteitä ja merkitystä Suomen jumalanpalveluselämässä tuona aikana (Toivio 2004, 34). Toivion analyysin mukaan Tuomasmessu on uusimuotoisista jumalanpalveluksista tärkein koko jumalanpalveluselämän uudistaja. Sen musiikista, rukouselämän muodoista, aktivointitavoista ja yleensä kokonaisvaltaisesta muokkauksesta otti oppia yhdeksän muuta messua vuosina 1988–1999. (Toivio 2004, 254)

Tämän tutkimuksen kannalta vertailuaineiston muodostavat lähinnä osallistumistutkimukset ja kartoitukset. Ensimmäisen tällaisen teki Juha Kauppinen jo vuonna 1992. Hänen tutkimuksensa liittyi keskusteluun jumalanpalvelusuudistuksesta erityisesti sosiaalisen innovaation näkökulmasta. Kauppinen kokosi kyselyaineiston helmikuun messusta Tampereella vuonna 1991 eli vajaa vuosi sen jälkeen, kun messujen pitäminen säännöllisenä toimintana oli alkanut Tampereella. Hänen tutkimuksensa antaa hyvän vertailukohdan myöhemmille osallistumistutkimuksille, vaikka tulosten edustavuus kärsikin niukasta vastausprosentista. Lomakkeen palautti riittävästi täytettynä 301 henkilöä, mikä on vain 35 % siitä määrästä, minkä osittain laskemalla arvioitiin osallistuneen messuun. Vastamattomien joukkoa analysoidessaan tekijä päätyy siihen, että jossakin määrin edustavuutta heikentävät tekijät kumoavat toisensa. (Kauppinen 1992, 13–15)

Helsingissä tehtiin vuonna 2001 suppea haastattelu ennen messun alkua ja osa teejatkojen aikana. Hyväksytyjä vastauksia oli yhteensä 42, joten edustavuuden kannalta tulokset ovat vain viitteellisiä. (Martiskainen 2001)

Johanna Haapiainen teki vuonna 2003 kootun aineiston perusteella tutkimuksen Agricolan kirkon Tuomasmessuun osallistuvista (Haapiainen 2004 a). Aineisto koottiin kahdessa alkuvuoden 2003 messussa. Lomakkeita sai yhteensä 810 osallistujaa, mikä on 59 % niihin messuihin osallistuneista. Lomakkeen palautti 530 vastaajaa. Vastausprosentti oli 65. Koska messuissa oli paljon samojakin osallistujia, on kyselyn edustavuus kohtalainen. Osallistujien arvomaailmaan keskittyneessä kyselylomakkeessa oli suuri määrä asenneväittämiä.

Turun Tuomasmessuissa tehtiin vuonna 2003 kysely miltei täsmälleen samanlaisella lomakkeella kuin Tampereella. Lomake jaettiin kaikissa messuissa elo–joulukuussa 2003. Tämän tutkimuksen yhteydessä on ollut käytettävissä Turusta kooste kolmen messun osalta, elo–lokakuulta 2003. Vastauksia oli tuolloin kertynyt 370 (Tutkimus Turun Tuomasmessusta). Valitettavasti vastaajajoukon edustavuus ei ole tiedossa, vastausprosenttihan ei tuollaisessa jatkuvassa tiedonkeruussa voidakaan laskea muuta kuin ensimmäisellä kerralla. Ilmeisesti jotkut ovat voineet täyttää lomakkeen useammin kuin kerran. Joka tapauksessa näin saadaan vertailuaineistoa Tampereen tutkimukselle. Ellei muuta todeta, jatkossa Turkua koskevat muut kuin tilastotiedot ovat tämän kyselyn jakaumonisteesta.

2.2. Tämän tutkimuksen tehtävä

Jokaisen Tuomasmessun valmistelu perustuu huomattavan suureen ja vaihtuvaan vapaaehtoisjoukkoon. Näin ovat messut myös ”erinäköisiä”, saavat erilaisia korostuksia, vaikka messujärjestys on pysynyt samana ja tuomasmessumaisuuden tunnistaa. Keväällä 2002 vastuunkantajien parissa syntyi kiinnostusta selvittää osallistujakunnan rakennetta ja sitä, miten osallistujat arvioivat messun eri osia. Sen vuoksi päädyttiin suppean kyselytutkimuksen tekemiseen käyttäen vertailtavuuden vuoksi mahdollisimman paljon samoja kysymyksiä kuin Juha Kauppisen tutkimuksessa. Eri yhteyksissä oli ollut myös keskustella siitä, minkälaiseksi halutaan messun lisäksi järjestetyn muun toiminnan muodostu-

van. Sen vuoksi tuntui tarpeelliselta tiedustaa halukkuutta osallistua muuhun toimintaan. Kyselystä tehtiin välittömästi lyhyt raportti, jota esiteltiin avoimessa Rukkasen kokouksessa.

Vuoden 2007 alkupuolella syntyi keskustelua tilanteen mahdollisesta muuttumisesta ja niin päädyttiin uusintakyselyyn. Nyt julkaistava raportti perustuu näihin viiden vuoden aikavälillä tehtyihin kyselyihin.

Tutkimuksen tavoitteet ovat hyvin pragmaattiset eikä saatuja tietoja liitetä erityiseen teoreettiseen viitekehykseen. Tämän selvityksen tavoitteena on kuvata Tuomasmessun osallistujakunnan rakennetta Tampereella ja osallistujien arviointia messun eri osatekijöiden merkityksestä. Samalla on mahdollista tarjota vertailuaineistoa muille osallistumistutkimuksille.

2.3. Kyselyn suorittaminen

Tämä raportti perustuu kolmeen kyselyaineistoon, jotka on koottu Tampereen Tuomasmessuista 21.4.2002, 18.3.2007 ja 8.4.2007. Näistä vuoden 2002 ja maaliskuun 2007 aineistot ovat kokoamistapansa perusteella vertailukelpoiset keskenään. Lomakkeet jaettiin kaikille osallistujille ovilla messuun tultaessa. Vastaamiseen motivoitiin yhteisesti jonkin verran ennen messun alkua ja toisen kerran välittömästi ennen messun alkua, vuonna 2002 vielä messun päättyessäkin. Vastaajille jaettiin myös kynät. Lomakkeet palautettiin messun aikana ja sen jälkeen ovilla olleisiin laatikoihin. Pari lomaketta palautui myöhemmin seurakuntien toimistoon. Tutkimusjoukkoon ei luettu alle 14-vuotiaita lapsia eikä vuonna 2002 kuorolaisia. Mukana oli vuonna 2002 myös 33 ryhmänä tullutta rippikoululaista, jotka täyttivät lomakkeen. Osallistujakunnan koostumusta kuvattaessa tätä ryhmää ei ole otettu mukaan, mutta kylläkin arvostuksissa ja kannanotoissa. Ja-kaumaliitteessä ovat mukana myös rippikoululaisten vastaukset, joten osittain tarkkaavainen lukija saattaa ihmetellä pieniä eroja liitteen 7.2. ja tekstissä olevien tietojen välillä vuoden 2002 aineiston osalta.

Vuoden 2002 lomakkeita jaettiin 578 kappaletta ja niistä palautettiin riittävästi täytettyinä 514 eli vastausprosentti on 89. Jos otetaan huomioon muutamat, jotka kieltäytyivät ottamasta lomaketta ja muutama, joilta ruuhkan takia jäi lomake saamatta, edustavat vastanneet silti noin 88 prosenttia messussa olleista.

Maaliskuussa 2007 lomakkeita jaettiin 289, ilman lomaketta jäi ehkä 10 messuun tulijaa. Kun käsittelyssä on mukana 256 lomaketta, saadaan vastausprosentiksi 86. Kummassakin näissä kyselyissä vastausprosentti on siis huomattavan suuri. Tahattomasti ilman lomaketta jääneethän eivät sitä paitsi mitenkään vinouta kokonaiskuvaan. Tulokset edustavat siis erittäin hyvin näissä messuissa ollutta joukkoa.

Maaliskuun 2007 messussa osallistujien määrä oli tavanomaista pienempi monestakin syystä. Useiden kommenttien ja tilastojenkin mukaan kävijöitä oli tuolloin poikkeuksellisen vähän. Vain kerran 17 vuoden tamperelaishistorian aikana sunnuntaina pidetyssä Tuomasmessussa on ollut hivenen vähemmän osallistujia. Tähän tilanteeseen tiedostettiin kolme erityisyyttä sen lisäksi, että kyseisen vuoden aikana kävijämäärä on ollut aikaisempaa pienempi: tuona pyhänä oli eduskuntavaalit, lehden inhimillisen virheen vuoksi Aamulehdessä ei ollut edellisenä päivänä ilmoitusta messusta ja juuri ennen messun alkua oli melkoinen lumisade.

Tavanomaista pienempi osallistujamäärä vaikeuttaa tulosten tulkintaa selvitettyä mahdollista osallistujakunnan muutosta viiden vuoden aikana. Aineisto antaa kyllä luotettavan kuvan silloisen messun osallistujista, mutta on vaikeampaa tietää, missä määrin kyseinen messu edustaa tyypillistä osallistujakuntaa. Voidaan perustellusti olettaa, että yleensä osallistujajoukon hetkellisesti pienetessä vähenee satunnaisten kävijöiden osuus ja määrän erityistilanteessa kasvaessa kasvaa satunnaisten kävijöiden osuus.

Tämän vuoksi vuoden 2007 aineistoa päätettiin täydentää samanlaisella kyselyllä seuraavassa messussa, joka pidettiin pääsiäisenä. Tuolloin vain niitä pyydettiin vastaamaan, jotka eivät olleet täyttäneet lomaketta edellisessä messussa. Kyselylomakkeen täyttäneitä oli 318. Messussa oli mukana kaikkiaan 610 henkeä. Tämä aineisto ei siis ole koko senkertaista kävijäkuntaa edustava eikä palautusprosenttia voida laskea, koska ei tiedetä, minkä verran edelliseen messuun verrattuna uusista kävijöistä jätti vastaamatta. Aineisto on kuitenkin merkityksellinen erityisesti verrattaessa esim. satunnaisten ja säännöllisten kävijöiden kannanottoja toisiinsa. Näin saadaan selville laajemman joukon kannanotot ja arvostukset.

Tutkimustulosten esittelyssä ja tulkinnassa käytetään siis eri aineistojoukkoja. Kuvattaessa kummankin tutkimusvuoden messun osallistujajoukon koostumusta ja kannanottoja, vuoden 2007 osalta käytetään pääsääntöisesti maaliskuun vastauksia. Sen sijaan erityises-

ti, kun verrataan säännöllisten ja satunnaisten kävijöiden kannanottoja ja sosiaalista taustaa, tulkinta perustuu kaikkiin kolmeen aineistoon.

Jaettaessa analyysissä osallistujat satunnaisiin ja säännöllisiin kävijöihin pidetään satunnaisina niitä, jotka ovat kysyttäessä aikaisempaa osallistumista valinneet vaihtoehdon ”en kertaakaan” tai ”joskus”. Toisen ryhmän muodostavat vaihtoehdon ”lähes säännöllisesti” valinneet. Vuonna 2002 näitä jälkimmäisiä oli 46 %, vuonna 2007 maaliskuussa 57 % ja pääsiäisenä 36 %, koko aineistossa 45 %.

3. OSALLISTUJARAKENNE

3.1. Sosiaalinen tausta

Helsingissä Tuomasmessu suunniteltiin alunperin koko pääkaupunkiseutua palvelevaksi. Myös Tampereella on mukana ollut lähikunnissa asuvia. Vuonna 2002 oli messuväestä naapurikunnista 11 % ja kauempaa 6 %. Kauempaa tulleitten määrä on pysynyt samana, mutta lähikunnista oli vuonna 2007 jo 19 % vastaajista. Tämä saattaa viitata siihen, että vähitellen Tuomasmessu kokoaa yhä selvemmin juuri sen omakseen tuntevia yli paikkakuntarajojen.

Vuoden 2002 Tuomasmessuun osallistuvien ikäjakauma oli huomattavan tasainen. Alle 25-vuotiaita oli suunnilleen saman verran kuin 55 vuotta täyttäneitä. Viidessä vuodessa tilanne on muuttunut selvästi. Maaliskuussa 2007 kaikkien alle 45-vuotiaiden ikäryhmien osuus on pienentynyt ja sitä vanhempien kasvanut. Voimakkaimmin on kasvanut 55–64-vuotiaiden osuus (12 prosenttiyksikköä) ja vastaavasti alle 25-vuotiaiden osuus on vähentynyt 13 prosenttiyksikköä. Pääsiäismessussa nuorten aikuisten osuus oli hieman suurempi kuin maaliskuussa, mutta muutos vuodesta 2002 on selvä.

Taulukko 4. Tuomasmessuun Tampereella, Turussa ja Helsingissä osallistuneiden sekä Tampereen 15 vuotta täyttäneen väestön ikäjakauma. (Helsingissä ikäryhmien raja vuotta alempana kuin muissa aineistoissa)

Ikäryhmä	Tampereen Tuomasmessu			Tampereen kaupungin väestö vuonna 2006 %	Turun Tuomasmessu 2003 %	Helsingin Tuomasmessu 2003 %
	1991 %	2002 %	2007 %			
15–24-vuotiaat	20	15	10	18	13	12
25–34-vuotiaat	17	19	14	19	9	31
35–44-vuotiaat	27	19	15	15	17	22
45–54-vuotiaat	16	23	28	15	30	16
55–64-vuotiaat	12	14	21	15	19	14
yli 64-vuotiaat	8	10	12	18	12	5
yhteensä	100	100	100	100	100	100
N	301	473	554	176 773	370	526

Yhtenä selkeänä syynä nuorten aikuisten määrän vähenemiseen on tämän ikäluokan tuleminen nuorisotyön erityiseksi kohderyhmäksi. Säännöllisesti on alettu järjestää nuorten aikuisten Varikko- ja muita messuja sekä monenlaista muuta toimintaa. Mahdollista on myös, että Tuomasmessu ei entisessä määrin vedä enää uusia osallistujia, varsinkaan

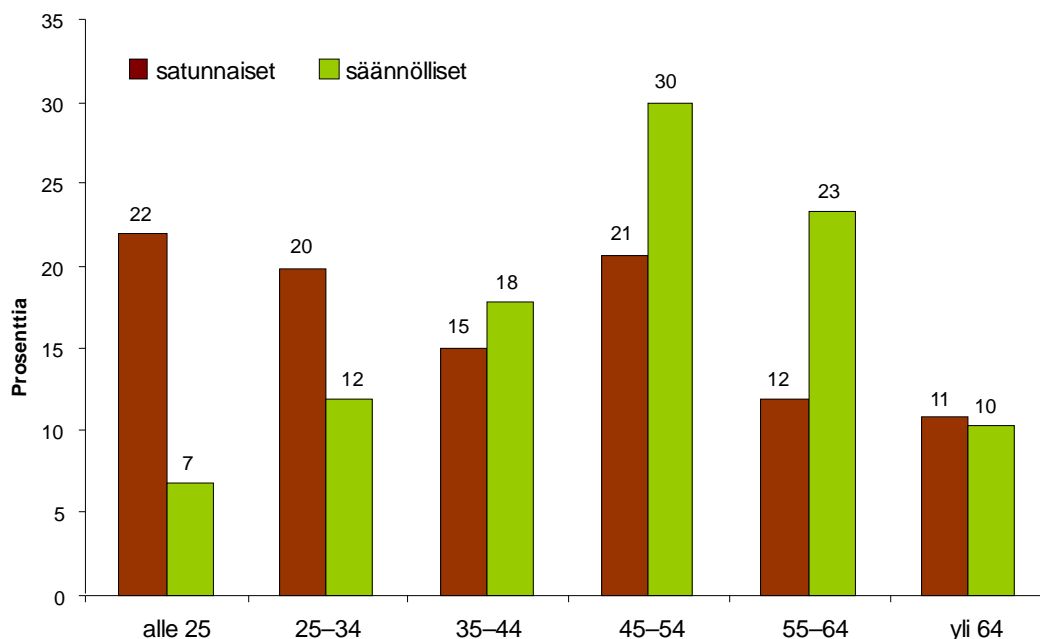
nuoria aikuisia. Messusta on siis tullut yhä selvemmin vanhemman keski-ikäisen jumalanpalveluskokoonnutuminen. Suhteessa Tampereen yli 14-vuotiaaseen väestöön Tuomasmessussa ovat aliedustettuina alle 35-vuotiaat ja yli 64-vuotiaat, selvimminkin yliedustettuina 45–54-vuotiaat. Iäkkäimpien aliedustus on hyvin ymmärrettävää kahdestakin syystä. Ensinnäkin he kokevat perinteisen jumalanpalveluksen paremmin omakseen ja toisaalta kaikkein vanhimmissa on enenevä määrä liikuntarajoitteisia.

Tapahtuneen ikääntymisen jälkeenkin voidaan todeta, että tuomasmessulaisten ikäkauma on huomattavasti tasaisempi kuin päiväjumalanpalveluksessa käyvien. Vuoden 2007 aineistoissa alle 45-vuotiaiden osuus on vielä 40 %.

Helsingin ja Turun Tuomasmessuihin vertaaminen osoittaa Turun ja Tampereen suunnilleen samanlaisiksi, tosin 25–34-vuotiaita on Turussa vähemmän. Helsingin Tuomasmessu on sen sijaan vahvasti nuorten keski-ikäisten messu, 24–43-vuotiaita oli siellä vuonna 2003 peräti 53 % kaikista vastanneista.

Kuvio 1 osoittaa, että nuorten aikuisten ikäluokissa on selvästi enemmän satunnaisia kuin säännöllisiä kävijöitä. Vanhemman keski-ikäisen joukossa taas on selvästi enemmän säännöllisiä kävijöitä. Tämäkin viittaa siihen, että Tuomasmessun aiemmin omaksuneet jatkavat siellä osallistumistaan. Uusien osallistujien löytyminen nuoremmista ikäluokista on tämän hetken haaste ja mahdollisuus.

Kuvio 1. Tuomasmessuun osallistuneet ikäryhmittäin osallistumisaktiivisuuden mukaan vuonna 2007.

Yleensä uskonnollisten tilaisuuksien osallistujista selvä enemmistö on naisia. Tuomasmessuunkin osallistuvista on naisia kolme neljäsosaa. Mahdollisesti miehiä on silti hieman enemmän kuin keskimäärin hengellisissä tilaisuuksissa. Suhdeluku ei ole muuttunut viiden vuoden aikana. Säännöllisissä osallistujissa naisten osuus on hieman suurempi kuin satunnaisten kävijöiden joukossa. Koko aineistossa naisista on satunnaisia osallistujia 51 % ja miehistä 58 %.

	Naisten osuus
vuonna 2002	74 %
maaliskuussa 2007	75 %
(huhtikuussa 2007	70 %)
koko aineistossa	72 %
Helsingissä 2003	73 %
Turussa 2003	75 %

Miesten suurempi osuus pääsiäismessun aineistossa selittynee satunnaisten kävijöiden suuremmalla määrällä. Säännöllisistä kävijöistä on nimittäin naisia 75 %, satunnaisista 71 %. Vuoden 1991 tutkimuslomakkeen täyttäneistä oli miehiä 21 %, osallistujista silloisen arvion mukaan neljännes (Kauppinen 23). Muissa Tuomasmessuissa sukupuolija-kauma on varsin samanlainen, Johanna Haapiaisen tutkimuksessa Agricolan kirkon messusta on miehiä 27 % ja Turun vuoden 2003 aineistossa 25 % (Haapiainen 2004 a, 38, Tutkimus Turun Tuomasmessusta).

Osallistujien sosiaalista taustaa mitattiin kysymällä vain ammattialaa. Elinkeinorakenteen mukaisessa tarkastelussa näkyy palvelualojen vahva edustus, mikä on opiskelijoiden määrän ja osuuden vähennyttyä entisestään vahvistunut. Erityisesti teollisuus ja rakentaminen ovat voimakkaasti aliedustettuja suhteessa Tampereen kaupungin työssäkäyvään väestöön (koko aineistossa 8 %). Yhteiskunnallisten palvelujen piirissä työskenteleviä on kaksi kertaa niin paljon kuin keskiväestössä. Erityisen vahvasti ovat edustettuina opetus ja terveydenhuolto, yhteensä 31 % koko aineistossa.

Mielenkiintoista on todeta, että osallistujista oli vuonna 2002 seurakuntienkin työntekijöitä 9 % ja vielä jälkimmäisessä tutkimuksessa 7 %. Turussa seurakuntien työntekijöitä oli osallistujista 3 %. Tulos osoittaa, että Tampereella suurempi määrä seurakuntien työntekijöistä kuin muissa suurissa kaupungeissa kokee Tuomasmessun omakseen. Liekö sillä merkitystä, että Tampereella Tuomasmessu ei ole minkään yhdistyksen toimintaa, vaan hivenen selvemmin seurakuntien yhteydessä – vaikkakin hyvin itseohjautuvasti – kuin Turussa ja Helsingissä? Työntekijöiden määrään lienee vaikutusta silläkin, että he voivat olla tällaisessa yhteisessä messussa aidosti osallistujina ilman työntekijäroolia.

Suurin muutos sosiaalisen rakenteen osalta on opiskelijoiden osuuden väheneminen viidesosasta hieman yli kymmenesosaan koko kävijäkunnasta. Edellä on jo todettu seurakuntien vahvistunut nuorten aikuisten toiminta, mutta näyttämättä jää, onko tämä ainoa syy tapahtuneeseen muutokseen.

Tuomasmessuun osallistuvien koulutustaso on selvästi korkeampi kuin keskiväestön. Vuonna 2002 korkeakoulututkinnon suorittaneita oli 33 % ja vuonna 2007 hieman enemmän, maaliskuussa jopa 44 %. Lisäksi opistotasoisien tutkinnon on suorittanut runsas neljännes. Osallistujakunnan keskiluokkaisuus on varsin ilmeinen.

Taulukko 5. Tuomasmessuun osallistuneiden koulutustaso Tampereella ja Helsingissä.

koulutustaso	Tampere 2002 %	Tampere 2007 %	Helsinki 2003 %
kansakoulu	5	4	2
peruskoulu/keskikoulu	11	10	4
ammattitutkinto	8	8	7
lukio	13	11	24
opistotason tutkinto	28	27	28
korkeakoulututkinto	35	39	35
Yhteensä	100	99	100
N	467	554	523

Tampereella osallistujien keski-ian nousu heijastuu viiden vuoden aikana hieman kohonneeseen koulutustasoon. Helsingissä niukasti koulutettuja on vielä vähemmän, ja ylioppilaiden suurempi määrä johtunee opiskelijoiden suuremmasta osallistumisesta kuin Tampereella (Turun tutkimuksen jakaumissa on koulutus kuvattu virheellisesti, joten sitä ei voida ottaa vertailuun).

3.2. Uskonnollinen osallistuminen

Tuomasmessu on luterilaisen kirkon piirissä järjestettävää toimintaa, joka toivottaa yhteyteensä myös muitten kirkkojen ja kristillisten yhteisöjen jäseniä. Vastaajien joukossa olikin vuoden 2002 kyselyssä 15 (3 %) ja viisi vuotta myöhemmin 30 (5 %) muun kristillisen kirkon tai seurakunnan jäsentä. Mukana oli myös joitakin (5 % vuonna 2007) mihinkään kirkkoon kuulumattomia. Samantapainen oli uskontokuntien jakauma Helsingin messussa vuonna 2003: evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuuluvia 91 %, muihin kristillisiin kirkkokuntiin ja seurakuntiin 6 % ja kristillisiin kirkkoihin kuulumattomia 3 % (Haapiainen 2004 a, 44).

Vuoden 2007 kahden kyselyaineiston erot havainnollistuvat hyvin taulukossa osallistumisaktiivisuudesta Tuomasmessuun.

Taulukko 6. Tuomasmessuun osallistumisen useus vuosina 2002 ja 2007.

	vuonna 2002 %	maaliskuu 2007 %	huhtikuu 2007 %	yhteensä 2007 %
Ensimmäistä kertaa	10	3	15	10
Käynyt joskus	40	40	49	45
Osallistuu lähes säännöllisesti	49	57	36	45
Yhteensä	99	100	100	100
N	489	252	318	570

Ensimmäistä kertaa tulleita ja joskus käyneitä pidetään siis tässä tutkimuksessa satunnaisina osallistujina. Maaliskuun 2007 messun tavanomaista pienemmän osallistujamäärän vuoksi ei voida väittää, että satunnaisten kävijöiden osuus olisi pudonnut vuosien myötä niin vahvasti kuin taulukko osoittaa. Huhtikuun 2007 osallistujia kuvaavaa saraketta on puolestaan osattava lukea oikein. Se ei osoita, että tuon messun osallistujakunta jakautuisi taulukon osoittamalla tavalla, koska vain niitä on pyydetty vastaamaan, jotka eivät täyttäneet lomaketta edellisellä kerralla. Ensikertalaisten määrä on saattanut pysyä samana vuosien mittaan, kun mukaan ei oteta rippikoululaisryhmää vuonna 2002.

Turun Tuomasmessun kyselystä on tehty koonnos elo–lokakuun messujen osalta. Siellä painottuvat joskus osallistuvat, joita on puolet kaikista, säännöllisesti osallistuvia on 32 % (Tutkimus Turun Tuomasmessusta). Tulos ei ole kylläkään erityisen vertailukelpoinen Tampereen tietoihin, koska useassa perättäisessä kyselyssä tulevat mukaan kaikkien kertojen satunnaiset kävijät ja näin heidän osuutensa ylikorostuu yhden messun osallistujarakenteeseen verrattuna. Helsingin kyselyssä oli vuonna 2003 vähintään kerran kuussa Tuomasmessussa käyviä 73 %, mikä viittaa säännöllisempään osallistujakuntaan kuin Tampereella ja Turussa (Haapiainen 2004 a, 47).

Kaikessa seurakunnan toiminnassa on vähintään yhtä suuri haaste saada osallistuja tulemaan toisen kerran kuin ensimmäisen kerran. Tehokkaalla kohderyhmämarkkinoinnilla saadaan varmasti uusia osallistujia, mutta jos toiminta ei vastaa heidän tarpeitaan/odotuksiaan, ensimmäinen kerta jää helposti viimeiseksi. Tietenkin ainoakin kerta voi olla jossakin mielessä hyvin merkityksellinen, mutta todennäköisempää on, että osallistumisen tärkeäksi kokenut tulee toistekin. Sen vuoksi on varottava kohdentamasta julistusta ja muita messun elementtejä yksipuolisesti säännöllisille osallistujille, joita Tuomasmessussa on ehkä puolet osallistujista.

Tuomasmessu pyrkii tavoittamaan erityisesti niitä, joita seurakunnan normaali messu ei tavoita. Vuonna 2007 vastanneista 55 % osallistui päiväjumalanpalvelukseen enintään suurina juhlapyhinä (53 % vuonna 2002, jos rippikoululaisia ei oteta huomioon). Kun kuitenkin vähintään kerran kuussa päiväjumalanpalveluksessa käyviä on 45 %, ei eriytyminen ole niin selvää kuin Helsingissä, jossa näin aktiivisia paikallisseurakunnan messussa käyviä on vain 33 % (Haapiainen 2004 a, 47). Turku asettuu välimaastoon, sillä siellä vastanneista 44 % osallistuu seurakunnan päiväjumalanpalvelukseen vähintään kerran kuussa (Tutkimus Turun Tuomasmessusta).

Ero säännöllisten ja satunnaisten tuomasmessulaisten välillä ei ollut kovin suuri, mutta odotetun suuntainen. Aktiivisia päiväjumalanpalveluksessa kävijöitä (vähintään kerran kuukaudessa) oli vuonna 2007 säännöllisistä tuomasmessulaisista 49 % ja satunnaisista 42 %. Tällainen uskonnollisen osallistumisen kasautuminen on varsin yleinen ilmiö.

Tuomasmessun tavoitteiden kannalta on merkittävää kiinnittää huomiota siihen, että varsin monille Tuomasmessu on joka tapauksessa lähes ainoa jumalanpalvelus. Koko aineistossa on 55 % niitä, jotka osallistuvat päiväjumalanpalveluksiin enintään suurina juhlapäivinä, 25 % ei juuri koskaan. Tuomasmessun pyrkimyksenä on kuitenkin pikemmin olla vetämässä uusia ihmisiä kirkkoon kuin vieroittamassa seurakunnan päiväjumalanpalveluksesta.

Helsingin Tuomasmessu on vahvemmin organisoitua toimintaa ja muodostaa ilmeisesti useammalle nimenomaisen hengellisen viiteryhmän. Tähän viittaa myös siellä vuonna 2001 tehty suppea osallistumistutkimus, johon vastanneista 55 % ei osallistu lainkaan oman seurakuntansa toimintaan. Sama osuus vastaajista toivoo myös kiinteämpää yhteyttä Tuomas yhteisöön. (Martiskainen 2001, 3–4).

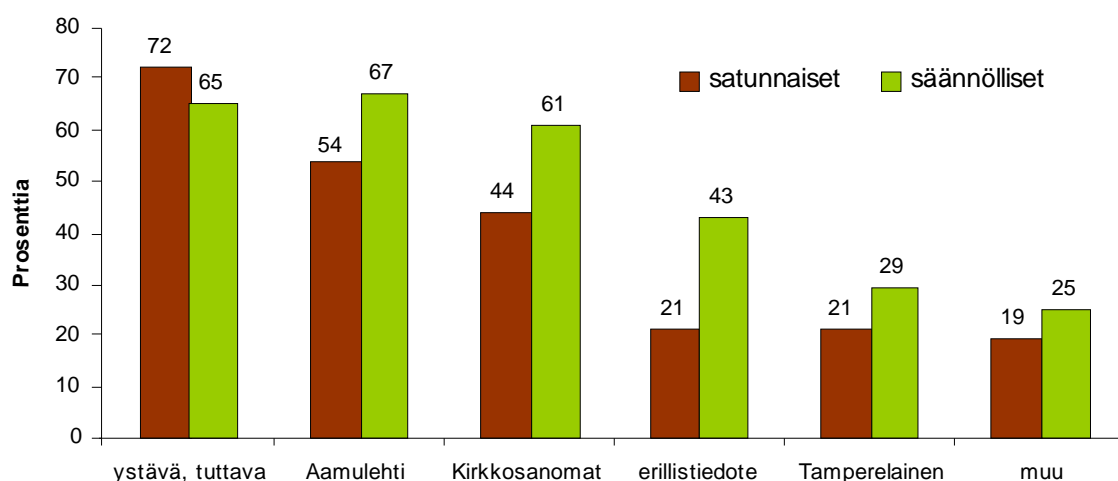
4. TIEDON SAANTI JA SITOUTUMINEN

4.1. Tiedon saanti messusta

Luonnollisesti Tuomasmessun perusajatukseen kuuluu mahdollisimman suuri tavoitavuus. Silloin messusta tiedottaminen on jo yksi kynnyskysymys. Vuoden 2002 kyselyssä esitettiin useita valinnaisia vaihtoehtoja vastauksena kysymykseen ”Mistä sait tiedon Tuomasmessusta?” Osa vastaajista merkitsi kuitenkin useampia kuin yhden vaihtoehdon. Yleisimmin tietoa on saatu ystäviltä tai tuttavilta (45 %). Merkityistä vaihtoehdoista ilmeni seuraavaksi yleisimmäksi Aamulehti (31 %).

Vuonna 2007 kysyttiin jokaisesta luetellusta tietolähteestä erikseen. Niinpä kaikkiin niihin on tullut selvästi enemmän merkintöjä. Kärjessä ovat edelleen henkilökohtainen viestintä (69 %) ja Aamulehti (60 %) ja sen jälkeen Kirkkosanomien (52 %). Suhteellisesti eniten on kasvattanut merkitystään erillistiedote, vaikka sen edelleenkin mainitsee vain 31 %. Toimintakausittain Tampereen Tuomasmessuista laaditaan pieni ”lipari”, jonka noin 3000 kpl:n painos jaetaan messujen yhteydessä, tapaamisissa ja seurakuntien toimipaikoissa. Kysymyksessä lueteltujen ulkopuolisen tietolähteen merkinneet mainitsevat usein jonkun henkilön (vanhemmat, opettaja) tai Internetin.

Kuvio 2. Tiedonsaanti Tuomasmessusta osallistumisaktiivisuuden mukaan vuonna 2007.

Ymmärrettävästi säännölliset kävijät ovat havainneet paremmin Tuomasmessua koskevan ilmoittelun ja kaikkia kirjallisia tietolähteitä he käyttävät useammin kuin satunnaiset

kävijät. Suurin ero on erillistiedotteen käyttämisessä. Vain henkilökohtaisessa viestinnässä ero on satunnaisten kävijöiden hyväksi. Näin havainnollistuu erittäin hyvin, että ensimmäiseen Tuomasmessussa käyntiin vaikuttaa ratkaisevasti, että saa liikkeelle lähtöön sysäyksen messussa aiemmin käyneeltä. Henkilökohtaisen viestinnän merkitystä korostaa, että satunnaisista kävijöistä 72 % on saanut tietoa pelkästään tai muun ohella ystävil-tään ja tuttaviltaan. Vastauksessaan satunnaiset kävijät ajattelivat ensimmäisen virikkeen saamista tulolleen, säännölliset kävijät taas korostavat heitä enemmän tiedon saamista tämän messun ajankohdasta. Loogista on, että henkilökohtaiset yhteydet antavat vahvimmin virikkeen messuun tutustumiseen, sen jälkeen riittää kirjallinen informaatio.

Myös Turun kyselyssä ilmeni, että yksittäisistä tietolähteistä ystävät ja tuttavat on merkittävin. Sen valitsi 29 % vastaajista, toiseksi useimmat Turun Sanomien kirkolliset ilmoitukset (25 %).

4.2. Osallistuminen valmisteluihin

Vahvana pyrkimyksenä Tampereella on jokaisen Tuomasmessun huolellinen ja laajapohjainen valmistelu. Messun kokoaja saatetaan nimetä jo vuosi ennen messua. Hänen lisäksi messutiimiin kuuluvat liturgi, musiikin johtaja, esirukousjohtaja, palveluryhmän vetäjä, saarnaaja sekä messun tukihenkilö ja isäntä. Rukousalttareilla on palvelemissa 12 henkilöä, lisäksi tarvitaan ehtoollisavustajat, rippipapit, palveluryhmä sekä kuoro ja soit-tajat. Palveluryhmään kootaan tervetuloitoivottajat, ehtoollispikarien hoitajat, kolehdin kerääjät ja tiskaajat. Näin yhtä messua on valmistelemissa liki 60 henkilön joukko.

Pirkko Tuomisto selvitti 13 vuoden ajalta messun eri tehtäviin osallistuneiden eri henki-löiden määrän. Päävastuutehtävissä oli 1.4.1990–31.3.2003 välisenä aikana pidetyissä 196 messussa ryhmittäin eri henkilöitä seuraavasti:

juontajat	74
liturgit	63
saarnaajat	117
esirukousjohtajat	108
palveluvedäjät	67
musiikkijohtajat	44
ehtoollisavustajat (maallikot)	110
isännät	13

Koko vapaaehtoisten joukko on tietenkin paljon suurempi, koska edellä olevassa asetel-massa eivät ole mukana rukousalttareilla toimivat ja palveluryhmistä on tilastoitu vain

vetäjät. Kun otetaan huomioon kaikki messutehtävät, oli jo yhden vuoden aikana 7.10.2001–29.9.2002 pidetyissä 14 messussa toiminut 70 pappia ja 390 maallikkoa. Pääosa maallikoista on ollut rukousalttari- ja palvelutehtävissä. Lisäksi kuoroissa ja orkesterissa on ollut mukana arviolta 100 henkeä.

Pirkko Tuomisto kokosi myös vuoden 2006 toimintakertomusta varten lukumäärätiedon tehtäviin osallistuneiden määristä. Vuoden aikana toimi päävastuutehtävissä juontajina, esirukousjohtajina ja palveluveljetäjinä 41, liturgeina 12, ehtoollisavustajina n. 90, rukousalttarien rakentajina ainakin 118 ja palvelutehtävissä 218 henkilöä. Kuoro ja soittajat mukaan lukien messutehtävissä oli yli 500 eri henkilöä, joista pappeja 62 (Tilastotietoja). Nämä eri tehtävissä toimineiden määrät ovat huomattavan suuret. Yksi Tuomasmessun vetovoimatekijöitä onkin varmaan mahdollisuus kantaa vastuuta messun toteuttamisesta.

Vuoden 2007 aikana palveli erilaisissa messutehtävissä jo ilman musiikkiryhmiäkin yli 500 eri henkilöä. Määrää lisäsi erityisesti se, että alttarin rakentajiksi ja palvelutehtäviin tuli messua järjestäneiden vastuuhenkilöiden kontaktipiireistä paljon uusia osallistujia. Muutaman kerran vuodessa messusta kiinnostuneille lähetettävän Tuomaskirjeen saajien luettelossa oli vuoden 2007 päättyessä runsaat 500 osoitetta. Eri tehtäviin osallistuneiden joukon laajuutta osoittaa, että vuonna 2007 messussa palvelleista noin 40 % oli muita kuin Tuomaskirjeen saajia. Palvelutehtävissä toimineista oli 38 % miehiä. (Tilastotietoja)

Kyselyssä tiedustettiin, onko vastaaja osallistunut messun valmisteluun ja toteuttamiseen. Vahvaa sitoutumista osoittaa, että jo vuoden 2002 kyselyssä vastanneista 38 % oli ollut ainakin kerran vastuutehtävissä. Sen jälkeen sitoutuminen on edelleen vahvistunut, maaliskuun 2007 messussa peräti 56 % ilmoitti olleensa ainakin kerran niissä tehtävissä. Vuoden 2007 aineistot on yhdistetty taulukossa 7 ja siitä ilmenee, että pääsiäismessun suuremmasta satunnaisten kävijöiden määrästä huolimatta on ilmeistä, että yleensä messuissa on toinen puoli jo aiemmin vastuutehtävissä olleita.

Taulukko 7. Tuomasmessun valmisteluun ja toteuttamiseen osallistuminen Tampereella vuosina 2002 ja 2007 sekä Turussa vuonna 2003.

	Tampere 2002 %	Tampere 2007 %	Turku 2003 %
ei osallistunut	60	54	81
osallistunut kerran pari	20	20	13
useita kertoja	20	26	6
yhteensä %	100	100	100
N	477	570	370

Ero Turun kyselyn tietoihin on hyvin selvä. Turussa vain joka viides on ollut mukana valmisteluissa. Aivan ilmeisesti Tampereella on osattu kutsua useammin uusia ihmisiä valmistelutehtäviin kuin Turussa, ja myös yhden messun valmistelutehtävissä on Tampereella useampia henkilöitä. On ymmärrettävää, että Tampereen kyselyyn vuonna 1991 vastanneista vain 22 % oli ollut tehtävissä mukana (Kauppinen 49). Messujahan oli tuolloin järjestetty Tampereella vasta vajaan vuoden verran.

Taulukko 8. Halukkuus osallistua messun valmisteluun ja toteutukseen vuonna 2007 aiemman osallistumisen mukaan ryhmiteltyinä.

	Aiempi osallistuminen Halukkuus osallistua			yhteensä %	lukumäärä
	kyllä %	ehkä %	ei halukas %		
ei osallistunut	6	55	39	100	295
kerran pari	34	56	10	100	109
useita kertoa	79	18	3	100	147
kaikki	31	45	24	100	551
N	170	250	131		551

Aivan ilmeisesti tällainen vapaaehtoistoiminta on hyvin palkitsevaa, sillä 4/5 aikaisemmin aktiivisesti toimineista on ilman muuta valmis jatkamaan, ja vain 3% heistä on kielteisiä. Selvästikin on myös niukemmin Tuomasmessuun sitoutuvia, sillä siitä viidesosasta, joka on kerran pari ollut valmisteluissa, on jatkonkin suhteen yli puolet empiviä. Käyttämätöntä potentiaalia on joka tapauksessa, koska niistäkin, jotka eivät ole olleet vastuuta kantamassa, yli puolet ainakin harkitsisi sitä. Kasvupotentiaalia on myös sikäli, että säännöllisissäkin kävijöissä on vielä vuoden 2007 aineistossa 35 % sellaisia, jotka eivät ole koskaan olleet mukana messun valmistelutehtävissä. Taulukon 8 kuvaamat tulokset olivat huomattavan samanlaiset myös vuoden 2002 kyselyssä.

Edellä todettiin, että Turun messukyselyssä ilmeni kokemusta valmisteluun osallistumisesta olevan huomattavasti vähemmän. Myöskään odotukset eivät ole siellä yhtä korkealla, sillä tulevaan vastuun kantamiseen otti kielteisen kannan 41 %, empien suhtautui 48 % ja suoraan myöntävästi vain 12 %.

Terveydenhoidon ja hallinnon alalla toimivat ovat muita valmiimpia osallistumaan vastuutehtäviin. Kun jo oma työ antaa esiintymisvalmiuksia, on helpompi lähteä myös Tuomasmessun vastuutehtäviin – vaikka niissä on toki myös paljon käytännön työtä, missä ei olla lainkaan esillä julkisesti. Koulutuskin lisää valmiuksia: korkeakoulututkinnon suorittaneista 31% vastaa suoraan myönteisesti.

4.3. Kolehti

Tampereen Tuomasmessu on sikäli paremmassa asemassa kuin Helsingin tuomasmessutoiminta, että toiminnan menot katetaan seurakuntien talousarviosta. Tilaisuuksien kolehtia ei siis tarvitse koota itse messutoimintaan. Käytäntönä on, että kunkin messun tiimi valitsee kolehtikohteen. Usein messussa on mukana kohdetta esittelemässä henkilö, joka on tekemisissä avustettavan asian kanssa. Näin aihepiiri tulee osallistujille tutummaksi.

Liitteessä 7.3. on Reijo Tuomiston kokoamaa tilastoa myös kolehtien vuotuisesta tuotosta. Summat on lisäksi muutettu vuoden 2007 rahan arvoon. Myös deflatoituna kolehdin keskimääräinen tuotto on vähitellen noussut. Vuonna 1996 kolehtia koottiin vuoden 2007 rahassa 1,9 € henkeä kohden, 2 euron taso saavutettiin vuonna 1998 ja viime vuosina kolehtiin on annettu lähes kolme euroa henkeä kohden. Helsingissä kolehtia on koottu yli 3 € henkeä kohden ainakin vuodesta 2002 alkaen, vuonna 2006 tuotto oli 3,36 € Tosin siellä onkin joka kerran kaksi kohdetta! Tuotto jaetaan nimittäin puoliksi Tuomasmessun kulujen ja jonkin muun kohteen kesken. Tamperelaisia lohduttaa kuitenkin tieto, että Turun Tuomasmessujen kolehti on puolestaan jonkin verran pienempi. Tosin käytettävissä ei ole tietoja vuosilta 2004–2005, muutoin Turussa tuotto on vuodesta 2000 alkaen vaihdellut nimellisarvoltaan välillä 1,71–2,71 euroa henkeä kohden (Turun Tuomasmessu).

Lähes poikkeuksetta kolehti on koottu diakoniseen kohteeseen tai lähetystyön hyväksi, useimmiten Kirkon Ulkomaanavun tai Suomen Lähetysseuran kautta. Kaikkein suurimmat kolehdit on koottu suurten katastrofien jälkeen, uudenvuodenaattona 2004 Aasian

katastrofiin lähes 4000 euroa ja Pakistanin maanjäristyksen uhreille marraskuussa 2005 kerättiin 3 080 euroa.

4.4. Toivomukset muusta toiminnasta

Messukävijöiden odotuksia kartoitettiin osittain erilaisilla kysymyksillä 2002 ja 2007. Ensimmäisessä kyselyssä tiedusteltiin kiinnostusta osallistua teehetkeen messun jälkeen ja halukkuutta osallistua raamattuopetukseen ja pienryhmätoimintaan. Jokaiseen näistä ilmaisi valmiutensa viidesosa vastaajista, epätietoisia halukkuudestaan oli sekä raamattuopetuksen että pienryhmän osalta liki 40 %. Teehetkestä viidesosan halukkaitten lisäksi peräti 60 % vastasi ”ehkä joskus”.

Taulukko 9. Kiinnostus osallistua muuhun toimintaan vuonna 2002.

	kyllä %	ehkä / en tiedä %	en osallistuisi %	yhteensä %	lukumäärä
Teehetki messun jälkeen	21	63	16	100	473
Raamattuopetus	22	45	32	99	425
Pienryhmä	22	4	33	101	416

Tällaiset kannanotot eivät suinkaan mittaa faktista käyttäytymistä. Kun vuosien perästä saatiin Seurakuntien taloon järjestymään iltatee messun jälkeen, on siellä ollut 20–60 osallistujaa, keskimäärin ehkä 45, siis selvästi vähemmän kuin joka kymmenes messussa mukana ollut. Vastausten perusteella olisi voinut odottaa huomattavasti suurempaa kävijämäärää, mutta yleensäkin on helppoa kannattaa jotakin menettelyä, jonka mukaisesti ei kuitenkaan itse tule toimineeksi. Lisäksi tässä tapauksessa vastaajat eivät ole ehkä ajatelleet toiseen paikkaan siirtymisen vaivaa. Tämä tilanne on Tampereella korjaantunut Aleksanterin kirkon kryptan käyttöön oton myötä.

Messujen lisäksi on järjestetty talvikausina maanantain kokoontuminen vuosittain vaihtelevalla ohjelmalla. Tavallisimmin osanottajia on ollut 15–25, joissakin tapauksissa vähän enemmän. Kyselyn perusteella niihinkin olisi voinut olettaa olevan enemmän tulijoita. Myönteiset arviot omasta osallistumisesta eivät siis aina realisoidu toiminnassa. Omaksi osallistumisvalmiudeksi puettu ilmaus voi olla periaatteellinen kannatus kyseisen toiminnan järjestämiselle.

Vuonna 2007 esitettiin avovastauksinen kysymys ”Haluaisitko Tuomasyhteisön tarjoavan jotain muutakin toimintaa, mitä?” Enemmistö vastaajista ei tehnyt mitään ehdotusta ja esitettyjen toivomusten kirjo osoittautui huomattavan laajaksi. Jotkut mainitsivat nyt jo järjestettyä toimintaa, ilmeisesti joko haluten antaa sille kannatuksensa tai sitten tietämättöminä, että tällaista toimintaa jo on.

Kumpaankin kahdesta seuraavasta ryppästä voidaan sijoittaa noin 20 vastausta: pienryhmät, solut ja raamattupiirit sekä toisaalta matkat ja retket. Retkiä esitettiin tehtävän Seitsemisen luonnonpuistosta aina Taizeen saakka. Myös muita tilaisuuksia ehdotettiin: iltakirkkoja, raamattuopetusta, laulutilaisuuksia, hiljaisuuden messuja. Puolenkymmentä toivomusta kohdistui lapsille järjestettävään ohjelmaan, musiikkitoiveita oli jonkin verran ja toivottiin yhteyttä vahvistavia tilanteita. Yksittäiset messun järjestämistä koskevat toivomukset on jätetty Tampereen Tuomasmessun vastuuryhmälle.

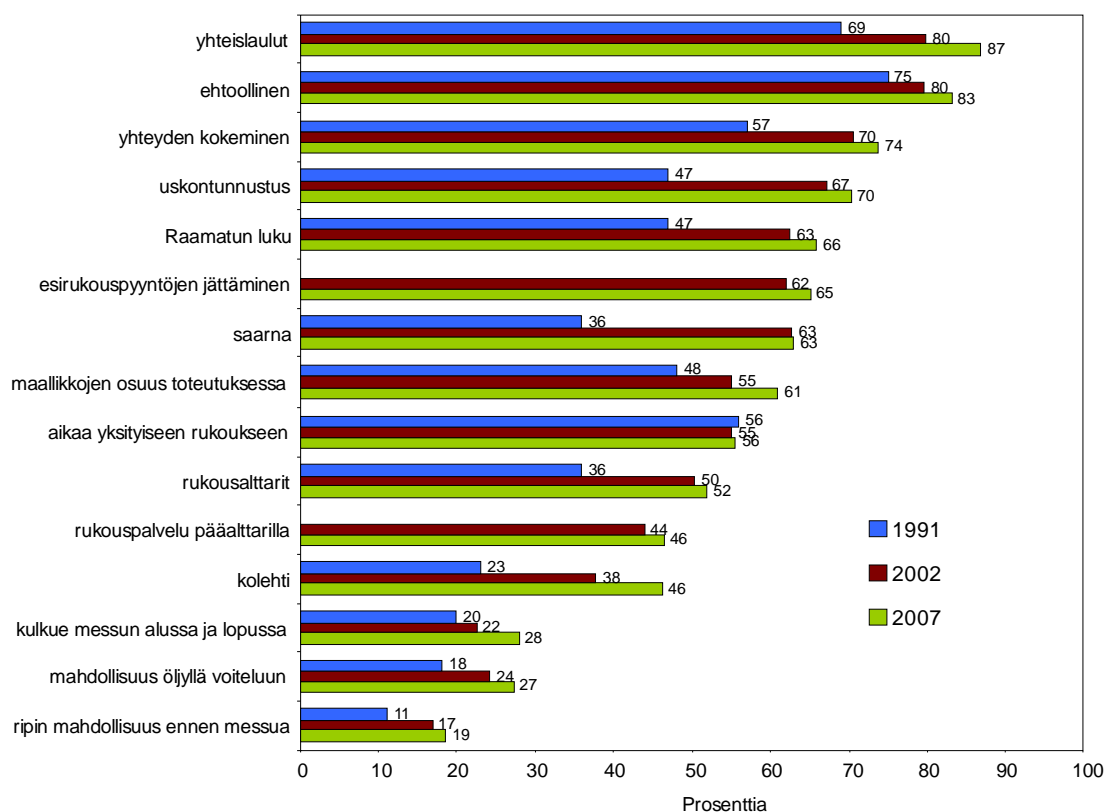
Esitettyjen toivomusten hajonta osoittaa, että messun lisäksi järjestettävä muu toiminta ei ehkä saavuta suuria joukkoja ainakaan säännöllisesti järjestettynä. Lisäksi monet esitetyistä toiveista ovat sellaisia, että niiden toteuttaminen voi kuulua minkä tahansa paikallisseurakunnan ohjelmaan. Epäilemättä ongelmana saattaa olla, että työikäiset eivät useinkaan löydä itselleen sopivaa osallistumismuotoa seurakunnassa. Kun Tuomasmessu on itse vahvan maallikkoaktiivisuuden ilmentymä, niin sama alhaalta nouseva malli voinee toteutua muussakin yhteydessä.

5. TUOMASMESSUN ARVIOINTI

5.1. Messun osien merkitys

Messun eri osista kyselyissä tiedustettiin, kuinka tärkeinä vastaajat niitä pitävät. Vastausvaihtoehtoisissa on vain se ero, että vuonna 2002 ensimmäinen vaihtoehto oli ”hyvin tärkeä” ja vuonna 2007 ”erittäin tärkeä”. Kuviossa 3 on vertailutietoja myös vuoden 1991 kyselystä. Sen prosentit eivät ole täsmällisesti vertailukelpoiset myöhempisiin kyselyihin, mutta arvostusosioiden keskinäiset suhteet kylläkin. Kaikissa Tampereella tehdyissä kyselyissä tärkeysjärjestyksen kärjessä ovat pääosin normaalimessun elementit kolehtia lukuun ottamatta. Kolmen tärkeimmäksi arvostetun järjestyskin on pysynyt samana vuodesta 1991 vuoteen 2007.

Kuvio 3. Tuomasmessun eri osatekijöiden tärkeys osallistujien mielestä vuosina 1991, 2002 ja 2007. (Ko. asiaa hyvin tärkeinä pitävien prosenttinen osuus vastanneista)

Selvästi tärkeimpiä asioita messussa ovat yhteislaulut ja ehtoollinen. Tuomasmessun musiikki on yhteyttä vahvistava tekijä, sillä ”esittävää” musiikkia siellä on harvoin. Kuoro toimii nimenomaan esilaulajien ryhmänä ja orkesteri on säestysryhmä. Johanna Räsänen

jumalanpalveluskokemuksia kartoittavasta tutkimuksesta ilmenee, että musiikin merkitys on paitsi musiikillisessa nautinnossa myös sen julistavassa ja osallistumista korostavassa vaikutuksessa (Räsänen 1995, 183; Valtonen 2004, 8). Ehtoollisen intensiteettiä lisäävät samanaikaisesti laulettu tutut tuomaslaulut. Vaikka ehtoollisen jakopisteitä on kuusi, kestää ehtoollisen jakaminen jonkin aikaa ja siinä jonottamisessakin eletään syvästi seurakunnan yhteydessä.

Huomattavan suuri enemmistö pitää erittäin tärkeinä muitakin yleensä messun keskeisiä elementtejä, kuten uskontunnusta, raamatunlukua, esirukousta ja saarnaa. Hyvin merkitykselliseksi nousee yleinen tuntuma yhteyden kokemisesta, mikä koostuu monista yksittäisistä tekijöistä. Tuomasmessussa yhteyden kokemista edistävät paitsi ovilla tervehtiminen ja rauhan tervehdys erityisesti sivualttareilla käynti rukousjakson aikana ja yhteisöllisyyttä vahvistava puhuttelu.

Agricolan kirkon kyselyssä esitettiin yli 30 Tuomasmessuun liittyvää asenneväittämää. Niistä eniten oltiin täysin samaa mieltä (69 %) kahden seuraavan väittämän kanssa: ”Tuntuu hyvältä, että minut toivotetaan kirkon ovella tervetulleeksi” ja ”On hyvä, että Tuomasmessu antaa myös maallikoille mahdollisuuden osallistua messun järjestämiseen” (Haapiainen 2004 a, liite 5). Yhteyden kokeminen rakentuu paljon yhteisestä tekemisestä ja kaikkien osallistujien kohtaamisesta. On siis erittäin tärkeää vaalia messun ilmapiiriä niin, että jokainen messuun tuleva tuntee kuuluvansa joukkoon. Mitä enemmän osallistujakunta koostuu säännöllisistä kävijöistä, sitä suurempi haaste on välttää ulkopuolisuuden kokemusta ensikertalaisen kohdalla.

Huomiota kiinnittää, että messun tärkeimpiä asioita ovat ”normaalin” messun keskeiset elementit. Tuomasmessuun erityisesti liittyvät elementit ovat pikemminkin listan loppupäässä. Tuomasmessun erityinen anti ei niin olekaan messun rakenteessa – tosin esirukousjakso on huomattava poikkeus jo rakenteeltaankin. Merkitys koostuu kokonaisuudesta alkaen ovella tervehtimisestä ja päättyen vahvana elävään päätöslauluun kulkueen poistuessa kirkosta.

Kuvio 3 osoittaa perustulokseksi messukokemuksen monipuolisuuden. Aikaisemmin ihmisten jumalanpalveluskokemuksissa on korostunut saarnan keskeisyys (Räsänen 1995, 112). Ehkä juuri perinteisen saarnakorosteisuuden vastapainona jo Tuomasmessun suunnittelussa on painotettu enemmän muita tekijöitä.

Ilmeisesti messun eri osatekijät koetaan sitä tärkeämmiksi, mitä useampia koskevista asioista on kysymys. Karsimisen tarvetta ei kuitenkaan koeta olevan missään, sillä jokaisista mainittua seikkaa piti selvä enemmistö vähintään hyvänä asiana. Vähiten on erittäin tärkeänä pidetty kuitenkin niitä osioita, jotka eivät suoranaisesti kosketa jokaista messuun osallistuvaa. Niitä ovat rippi, öljyllä voitelu, kulkue messun alussa ja lopussa sekä rukouspalvelu. Seuraavana on kolehti, jonka tietenkin toivoisi koskettavan jokaista, mutta ehkä kosketus ei ole niin miellyttävä, koska vain 46 % pitää sitä erittäin tärkeänä. Näiden jälkeen kaikkia muita osioita enemmistö vastanneista piti erittäin tärkeänä.

On huomattava, että rukousalttareita ei sinänsä pidetä niin tärkeinä kuin esirukouspyyntöjen jättämisen mahdollisuutta. Tässä muoto ei ole niin tärkeä kuin itse asia, mutta sivualttarit tarjoavat luontevan ja huomaamattomankin mahdollisuuden rukoukseen ja esirukouspyyntöjen jättämiseen. Altтарin rakentajille teeman työstäminen ja altтарin rakentaminen saattaa olla syvä hengellinen kokemus.

Vertailu eri vuosien välillä osoittaa, että useissa kysytyissä asioissa erittäin tärkeäksi kokevien osuus on kasvanut. Yli viidellä prosenttiyksiköllä on erittäin tärkeänä pitävien osuus kasvanut viiden vuoden aikana seuraavissa seikoissa: yhteislaulut, yhteyden kokeminen, mahdollisuus öljyllä voiteluun ja kulkueen käyttö. Tässä ilmenee ”tuomasmessu-
maisuuuden” lisääntyvä tuki kannattajakunnassa.

Vertailu sekä vanhimpaan Tampereen tutkimukseen vuonna 1991 että Turun tutkimukseen vuonna 2003 osoittaa tärkeysjärjestyksen olevan suunnilleen saman kaikissa näissä kyselyissä. Jokaisessa niissä ovat kärjessä yhteislaulut, ehtoollinen ja yhteyden kokeminen. Eniten ovat arvostustaan lisänneet vuodesta 1991 tavalliset jumalanpalveluselementit kuten saarna, kolehti, uskontunnustus ja raamatunluku. Kaikissa näissä erittäin tärkeäksi arvioivien osuus on noussut yli 10 prosenttiyksikköä kuhunkin kysymykseen kantaa ottaneista. Suhteessa muihin osatekijöihin korostui vuonna 1991 erityisesti aika yksityiseen rukoukseen. Tulosta voi tulkita siten, että alkuun Tuomasmessussa viehättivät uudentyyppiset elementit, nyt kokonaisuus hahmottuu aiempaa selkeämmin messuksi, jossa ovat tärkeitä kaikki osallistujille tutut ehtoollisjumalanpalveluksen osat.

Vähiten tärkeinä pidetyt kolme asiaa ovat nekin pysyneet samoina vuodesta 1991 alkaen (kulkue, öljyllä voitelu ja rippi). ”Vähiten tärkeä” on sikäli huono ilmaisu, että nimen-

omaan öljyllä voitelu ja ripin mahdollisuus on pienelle vähemmistölle huomattavan tärkeä asia. Niillähän ei ole yhtä selkeää sijaa muussa seurakuntien kokoavassa toiminnassa.

Kulkueen, öljyllä voitelun ja ripin jääminen arvostuslistassa viimeisiksi osoittaa henkilökohtaisen osallistumisen merkitystä. Saarnaa lukuun ottamatta kaikki muut tärkeinä pidetyt elementit liittyvät mukana olijan omaan aktiiviseen osallistumiseen. Öljyllä voitelua pyytäneiden ja henkilökohtaisessa ripissä olleiden lukumääriä ei tutkimuksessa laskettu, mutta arviovaraisesti ne ovat joka tapauksessa hyvin pieniä. Rippi-isän ja -äidin luona käy vain muutama henkilö. Öljyllä voitelua pyytävät hieman useammat, mutta useimmin kai alle 10 henkilöä.

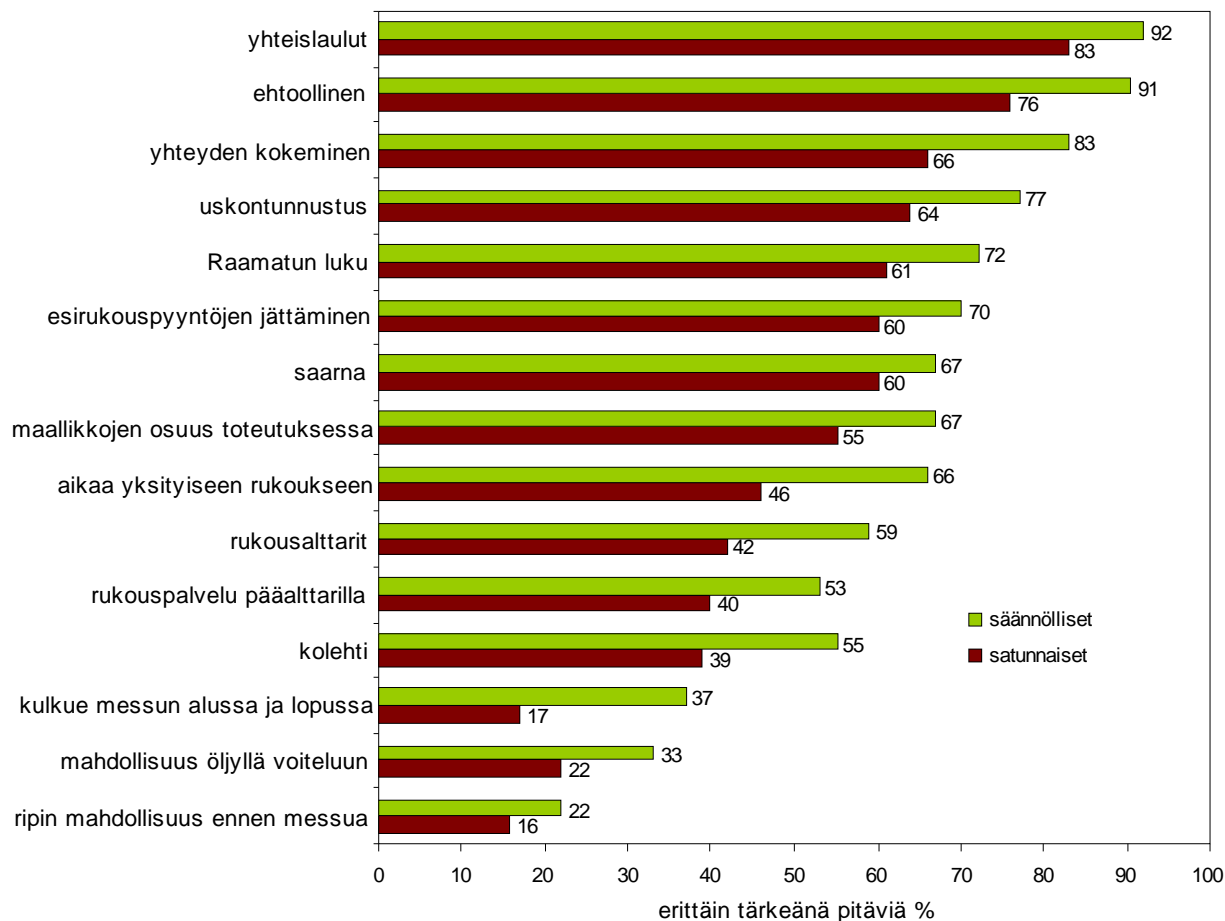
Kuvaa messun osatekijöiden tärkeydestä eri osallistujaryhmien kannalta selvitettiin myös laskemalla korrelaatiokertoimia. Liitteessä 7.4. on näitten osatekijöiden korrelaatiot tuomasmessuaktiivisuuden ja päiväjumalanpalvelusaktiivisuuden kanssa. Jumalanpalveluskäyntien kanssa korreloivat voimakkaimmin Raamatun luku, saarna, uskontunnustus ja ehtoollinen, siis normaalin messun keskeiset elementit lukuun ottamatta yhteislauluja, jotka poikkeavatkin sävyltään normaalimessun virsistä. Mitä aktiivisempi ns. kirkossa kävijä messuvieras on, sitä vahvemmin hän erottuu tavallisen messun elementtien arvostajana. Tuomasmessuihin osallistumisaktiivisuus puolestaan korreloi enemmän kuin yleinen kirkossa käynti erityisesti rukousalttarien, yksityisen rukouksen ja kulkueen kanssa. Varsin ymmärrettäviä ovat nämä arvostuserot erilaisen osallistumistaustan henkilöillä.

Useimpien osioiden arvostus korreloi iän kanssa erityisesti siksi, että kaikkein nuorimpiin ikäluokkiin kuuluvat ovat kaiken kaikkiaan käyttäneet vähemmän ”hyvin tärkeä” vaihtoehtoa. Tasaisesti iän mukana kasvaa erityisesti perinteisen messun peruselementtien, kuten saarnan, Raamatun luvun, uskontunnustuksen, kolehdin ja myös ripin mahdollisuuden arvostus.

Messun osatekijöiden keskinäisetkin korrelaatiot osoittavat kaksi erityyppistä osallistumismotivaatiota. Voimakkaasti korreloivat keskenään monet kirkkomme messun keskeiset elementit (Raamatun luku, saarna, uskontunnustus, ehtoollinen) ja samoin korreloivat keskenään sielunhoitoon ja rukoukseen liittyvät osiot (rukousalttarit, esirukouspyynnöt, rukouspalvelu, öljyllä voitelu). Toisten motiivina on tulla messuun, jossa peruselementit ovat keskeisesti mukana, mutta heitä puhuttelevalla tavalla. Joillakin taas rukouksen ja

sielunhoidollisen otteen korostus on vahvimmin esillä (korrelaatiokertoimet liitteessä 7.5).

Kuvio 4. Tuomasmessun eri osatekijöiden tärkeys osallistumisaktiivisuuden mukaan vuonna 2007.

Kuviossa 4 on verrattu säännöllisiä ja satunnaisia kävijöitä. Erot eivät ole huomattavan suuret, vaan kaiken kaikkiaan molemmat ryhmät suhtautuvat hyvin myönteisesti myös messun erityispiirteisiin. Kaikkia messun osatekijöitä säännölliset osallistujat pitävät tärkeämpinä kuin satunnaiset kävijät. Ero on kaikkein suurin eräissä ”tuomasmessumaisissa” seikoissa (aika yksityiseen rukoukseen, rukousalttarit, kulkue, yhteislaulut) ja lisäksi maallikkojen laajassa osallistumisessa ja yhteyden kokemisessa. Säännölliselle kävijälle tilanne on tuttu ja hän kokee helpommin tai vahvemmin keskinäisen yhteyden. Ero on kaikkein pienin henkilökohtaiseen sielunhoitoon liittyvissä asioissa (rippi, esirukouspyyntöjen jättäminen, öljyllä voitelu) ja saarnan kohdalla. Henkilökohtaisen sielunhoidon ja saarnan arvostus ei edellytä samanlaista tottumista Tuomasmessuun kuin vaikkapa rukousalttareiden käyttö ja messun musiikki.

Yllättäen positiivinen arvostus on kasvanut enemmän satunnaisilla kuin säännöllisillä kävijöillä. Yli 10 prosenttiyksikköä on erittäin tärkeänä pitävien osuus kasvanut siinä ryhmässä vuodesta 2002 maallikkojen osuudessa ja yhteislauluissa ja lisäksi yli 5 prosenttiyksikköä seuraavissa: rukousalttarit, kulkue, esirukouspyynnöt ja ehtoollinen. Tämä osoittanee satunnaisten kävijöiden tottuneen aikaisempaa enemmän Tuomasmessuun. Kävijäkunta lienee jotenkin kirkollistunut, vaikkei säännöllisesti päiväjumalanpalveluksessa kävijöiden osuus olekaan kasvanut.

Säännöllisten kävijöiden kohdalla suurin muutos on tapahtunut kolehdin arvostuksen kasvussa, sitä erittäin tärkeänä pitävien osuus on kasvanut 44 %:sta 55 %:iin. Muissa asioissa muutos tähän suuntaan on ollut enintään 4 prosenttiyksikköä, ja joissakin asioissa muutosta ei ole tapahtunut lainkaan.

Turun tuomasmessukyselyssä vuonna 2003 mitattiin kahta osiota lukuun ottamatta samojen asioiden koettua tärkeyttä. Tärkeysjärjestys oli siellä yllättävän samanlainen. Ainoa merkittävä ero on, että Turussa maallikkojen laajaa osuutta piti erittäin tärkeänä 15 prosenttiyksikköä vähemmän vastaajista kuin Tampereella. Tämä voi liittyä siihen, että Turun kyselyn mukaan vastanneista oli vain viidennes ollut itse vastuutehtävissä, kun Tampereella osuus oli vuonna 2007 yli puolet. Omakohtainen kokemus vastuun kantamisesta lisännee tällaisen osallistumisen koettua merkittävyyttä.

5.2. Messun kesto

Yleensä Tuomasmessu kestää selvästi kauemmin kuin seurakuntien normaali messu. Tähän johtaa erityisesti rukousjakso, joka on paljon pitempi kuin yhteinen esirukous päiväjumalanpalveluksessa. Myös juonnot ja usein kolehtikohteen esittely lisäävät messun pituutta. Ehtoolliselle osallistujia on myös huomattavan paljon muihin jumalanpalveluksiin verrattuna. Suhteessa kävijämääräänkin ehtoolliselle osallistuminen on yleistä.

Tampereella Tuomasmessulla ei ole tiettyä sovittua kestoja. Keskimäärin messut ovat kestäneet vajaat 2 tuntia, tuskin koskaan alle 1 ½ tuntia. Ajatellen messun mahdollista kehittämistarvetta vuoden 2007 kyselyssä tiedustettiin sopivaksi katsottua messun kestoja. Vaihtoehtoisiksi esitettiin 1½ tuntia, 2 tuntia ja ”kestolla ei suurta merkitystä”. Lyhempiä

aikoja ei esitetty vaihtoehtoiksi, koska nykyisellä ”ohjelmaformaattilla” se ei olisi hevin toteutettavissa.

Maaliskuun 2007 vastaajista 52 % ja koko vuoden 2007 aineistossa 56 % pitää parhaana 1½ tunnin kestoja, noin neljäsosa kahden tunnin messua ja noin viidesosalla kestolla ei ole suurta merkitystä. Taulukko 10 kuvaa kannanotot erikseen säännöllisillä ja satunnaisilla kävijöillä.

Taulukko 10. Messun toivottu kesto vuonna 2007 osallistumisaktiivisuuden mukaan ryhmiteltynä.

	satunnaiset %	säännölliset %	kaikki %	lukumäärä
1½ tuntia	64	45	56	306
2 tuntia	15	34	24	131
ei suurta väliä	20	21	21	114
yhteensä %	99	100	101	
N	298	253		551

Säännöllisten ja satunnaisten kävijöiden välillä on tässä kannanotossa varsin selvä ero, satunnaisista kävijöistä 64 % pitää puoltatoista tuntia sopivana kestonä, säännöllisistä kävijöistä 45 %. Viidesosalla vastaajista kestolla ei ole olennaista merkitystä. Kestonkin osalta on siis messun suunnittelussa mietittävä, ovatko erityisenä kohderyhmänä säännölliset vai satunnaiset kävijät. Tavoittavuuden vahvistamiseksi lienee tällaisissa asioissa parempi toimia satunnaisten kävijöiden ”ehdoilla”. Todennäköisempää on, että 1½ tuntia suosiville keston piteneminen voi olla osallistumista rajoittava tai ainakin jollakin tavoin häiritsevä tekijä. Kahta tuntia suosiville messun rajoittuminen 1½ tuntiin sen sijaan tuskin on erityisen negatiivinen kokemus, kunhan vältetään kiireen ja rajoittamisen tuntua.

5.3. Vahvuudet ja ongelmat

Kaikissa toteutetuissa kyselyissä oli myös avovastauksisia kysymyksiä messun erityisten vahvuuksien ja häiritsevien tekijöiden ilmaisemiseksi. Huomattavan monet vastasivat näihin kysymyksiin. Tässä esitetään tuloksia vuoden 2007 kyselyjen kommentteista. Sanallisia kannanottoja esittäneiden vastaajien määrä on huomattavan suuri erityisesti, kun ottaa huomioon, että edellä on juuri pyydetty strukturoidulla kysymyksellä kannanottoja messun eri osien merkittävydestä. Tähän avovastauksiseen kysymykseen messun erityisistä vahvuuksista vastasi 2/3 kaikista vastaajista.

Kysymykseen: ”Mainitse joitakin seikkoja, mitkä ovat sinulle erityisen tärkeitä Tuomasmessussa” osa mainitsi vain yhden seikan, jotkut useita. Ylivoimaisesti useimmin mainittiin musiikki ja laulut (256 vastaajaa, 45 % vuonna 2007 kyselyyn vastanneista) ja sen jälkeen rukous (117 vastaajaa, 21 %), muutamissa täsmällisemmin rukousalttarit tai esirukous. Seuraavaksi eniten mainitaan messun ilmapiiri ja tunnelma (78), kristittyjen yhteys (72) sekä ehtoollinen (69). Verrattaessa näitä tärkeimmiksi ilmaistuja asioita vuoden 1987 Helsingin Tuomasmessuun johtaneissa suunnitteluissa korostettuihin asioihin (ks. luku 1.1.) voidaan havaita luetteloiden täsmäävän varsin hyvin toisiaan.

Useita mainintoja saavat myös seuraavat asiat:

- rauha ja mahdollisuus hiljentyä (29)
- maallikkojen mahdollisuus osallistua toteutukseen (18)
- Jumalan läsnäolo, yhteys Jeesukseen (16)
- saarna (16)
- ilo, iloisuus (15)
- vapaamuotoisuus, mahdollisuus liikkua (13)
- ystävien, tuttujen näkeminen (11)
- Raamatun luku, sana (10)
- omana itsenä hiljentymisen (10)
- ilta-aika (6)

Myönteisiksi koettuja asioita on siis hyvin laaja skaala. Musiikin ja tunnelman lisäksi ovat messun hengellistä luonnetta korostavat seikat useimmin esillä. Monet maininnat liittyvät messussa olon luontevuuteen, pakottomuuden oloon messussa. Tuomasmessun lauluja sanotaan reippaiksi, musiikkia raikkaaksi ja laadukkaaksi. Muutamat erityisesti mainitsevat ehtoollisliturgiassa laulettavan Tuomasmessun oman Pyhä-hymnin parhaaksi messukokemuksekseen. Myös sillä on merkitystä, että seurakunnalla on mahdollisuus laulaa paljon.

Taulukko 11. Yleisimmin tärkeiksi mainitut asiat messussa osallistumisaktiivisuuden mukaan v. 2007 (sanalliset vastaukset ryhmiteltyinä).

	satunnaiset	säännölliset	kaikki	N
	%	%	%	
musiikki, laulut	41	49	45	256
rukous	16	25	21	117
ilmapiiri, tunnelma	13	14	14	78
kristittyjen yhteys	8	19	13	72
ehtoollinen	8	17	12	69
ei vastanneita	38	24	32	180
lukumäärä	311	259		570

Taulukossa 11 sanalliset kommentit on luokiteltu osallistumisaktiivisuuden mukaan. Ymmärrettävästi säännölliset osallistujat ilmaisevat useammin näitä tärkeiksi koettuja

asioita kuin satunnaiset kävijät. Viiden yleisimmin ilmaistun asian järjestys on kummasakin ryhmässä sama paitsi, että satunnaiset kävijät ottavat messun tunnelman useammin esille kuin ehtoollisen ja kristittyjen yhteyden tärkeyden.

Kriittisiä kommentteja esitettiin huomattavasti vähemmän kuin myönteisiä. Useimmin mainittiin seuraaviin ongelmiin liittyviä asioita:

- liian pitkä messu (22), turhaa venyttelyä erityisesti rukousjaksossa, pitkät odotukset jaksojen välissä, monet puheet
- monta saarnaa (20), liian pitkä alku, rukousjakson juonto tai kolehtikohteen esittely
- lasten meteli (12), liikkuvat portaissa ym.
- musiikki liian kovaa (10)

Yksittäisiä kommentteja esitettiin saarnasta (6), musiikista ja käytännön järjestelyistä. Myönteisiksi koetuissa asioissa ovat selvästi esillä myös periaatteelliset seikat, mutta kriittiset maininnat painottuvat varsin vahvasti käytännön asioihin, jotka häiritsevät messun varsinaisen olemuksen toteutumista. Liitteessä 7.5. on lueteltu yksittäisiä vastaajien esittämiä kehittämiskohteita.

Turun kyselyä selostaneessa kirjoituksessa Lasse Vahtola toteaa myönteisissä sanallisissa kommentteissa siellä mainitun kaikkein useimmin musiikin (39%). Rukous tulee tärkeysjärjestyksessä toiseksi (14 %). Lähes saman verran saavat mainintoja ehtoollisen vietto, tunnelma ja ilmapiiri (10 %). Järjestys on siis huomattavan sama kuin Tampereella. Harmin aiheet jakautuvat Turussa hyvin monenlaisiin asioihin, ja sama asia voi olla toiselle myönteinen, toinen suhtautuu siihen kriittisesti. Esimerkiksi julkisuuden henkilö on jollekin syy messuun tuloon, toiselle harmin aihe. (Vahtola s.a.)

Laadun parantamisen kannalta Tampereen Tuomasmessussa on syytä kiinnittää huomiota ainakin seuraaviin asioihin:

- Liiallisten puheiden välttäminen, jotta messu ei veny liian pitkäksi.
- Musiikin saavutetun tason säilyttäminen.
- Saarnojen sisältö
- Tarpeettoman hälinän välttäminen siten, että vapauden tunne säilyy
- Satunnaisten kävijöiden huomioon ottaminen.

Jussi P. Mäkelän haastattelututkimuksessa selvitettiin jumalanpalveluksen laatua seurakuntalaisten odotusten ja kokemusten valossa. Kaikkein tärkeimmäksi laatuodotukseksi ilmeni hyvä kuuluvuus. Toiseksi tärkein asia on papin uskottavuus (Mäkelä 2001, 134). Hyvin sujuvat käytännön asiat eivät siis riitä jumalanpalveluksen anniksi, mutta niiden toimimattomuus heikentää kokemusta jumalanpalveluksen laadusta.

Sanallisten kommenttien suuri määrä verrattuna muihin kyselytutkimuksiin osoittaa kiinnostusta messuun, valmiutta antaa tunnustusta ja halua osallistua messun kehittämiseen. Osallistumiseen kutsuva messu on saanut kävijät tälläkin tavalla aktiivisiksi.

6. TIIVISTELMÄ JA KESKUSTELU

Luterilaisessa kirkossa on virallisen jumalanpalvelusuudistuksen rinnalla syntynyt paljon kokeilevaa toimintaa. Aikuisväestöön kohdistuvista erityismessuista on tullut tunnetuimmaksi Helsingissä vuonna 1988 ensimmäisen kerran toteutettu Tuomasmessu. Se vakiinnutti nopeasti paikkansa nimenomaan kaupunkien erityismessuna. Noin neljäsosa seurakunnista ja paikkakunnittain laskien useampikin järjestää edelleen ainakin kerran vuodessa Tuomasmessun, joka vuosien mittaan on herättänyt laajaa kiinnostusta myös ulkomailla.

Tämä raportti perustuu kolmeen vuosina 2002 ja 2007 Tampereen Tuomasmessussa toteutettuun kyselyyn. Ne antavat edustavan kuvan messuun osallistuneista. Vertailuaineistona on käytettävissä Tampereen Tuomasmessusta vuonna 1991 tehty tutkimus sekä Helsingin ja Turun Tuomasmessuissa vuonna 2003 tehdyt kyselyt.

Viimeisen 10 vuoden aikana Tampereen Tuomasmessuihin on osallistunut keskimäärin 660 henkeä. Osallistujista on naisia $\frac{3}{4}$, ikäjakauma on kohtalaisen lähellä koko Tampereen 15 vuotta täyttäneitä väestöä, eniten mukana on 45–54-vuotiaita. Korkeakoulutuksen saaneita on enemmän kuin keskiväestössä.

Vajaa puolet mukana olleista käy Tuomasmessussa lähes säännöllisesti ja 55 % osallistujista käy seurakunnan päiväjumalanpalveluksessa enintään suurina juhlapyhinä. Messussa mukana olevista on jo liki puolet ollut mukana jossakin vastuutehtävissä messun valmistelussa ja toteutuksessa. Tämä valmistelutehtäviin osallistuneiden suuri määrä ja osuus kaikista messuvieraista on Tampereen Tuomasmessun erityispiirteitä. Jokaista messua valmistelee usean kymmenen hengen joukko. Vuoden 2007 aikana eri tehtävissä palvelleita henkilöitä oli yli 500. Vastaavaa valmistelun laajapohjaisuutta tuskin on osoitettavissa muussa seurakuntien toimintamuodossa.

Tuomasmessu on nimensä mukainen sikäli, että mukaantulokutsu on avara, ja osallistumiskynnys koetaan matalaksi. Tutkimus ei pyrkinytkään selvittämään osallistujien uskonvakaumusta, mutta messuun sitoutuminen on vahvistunut jo valmisteluihin osallistuneiden suuresta joukosta päätellen. Kun keski-ikä karttuu, alkaa mielikuva näitten messujen osallistujasta lähestyä nuoren Johanneksen sijasta pikemminkin vanhempaa Pietaria, vaikka nimenä Tuomas toimiikin vielä hyvin.

Viiden vuoden aikavälillä havaitaan seuraavia piirteitä:

- Messun valmisteluissa mukana olleiden osuus kaikista osallistujista on kasvanut.
- Osallistujajoukko on keski-ikäistynyt.
- Tiedotuskanavista ystävät ja tuttavat pysyvät tärkeimpinä.
- Tärkeimpinä asioina messussa pidetään edelleen yhteislauluja, ehtoollista ja yhteyden kokemista.

Tämänkin tutkimuksen perusteella voi todeta, että 20 vuotta sitten suunnitellun uuden messun monet tavoitteet ovat toteutuneet hyvin. Saadut tulokset voidaan liittää luvussa 1.1. kuvattuihin suunnitteluvaiheessa esillä olleisiin viiteen keskeiseen tavoitteeseen.

1. Seurakuntalainen on tullut aktiiviseksi osallistujaksi. Messun valmistelun ja toteutuksen vastuutehtävissä toimii vuosittain satoja eri henkilöitä. Osallisuuden kokemus on yleinen, sillä yhteyden kokeminen on yksi tärkeimmistä tekijöistä messussa kävijöiden mielestä ja koettu kristittyjen yhteys on kirjattu myönteiseksi kokemukseksi. Henkilökohtainen osallistuminen on selvästi vahvemmin esillä kuin seurakuntien tavallisissa messuissa.

Tuomasmessussa maallikot ovat aidosti mukana messun valmistelussa. Vahvimmin messuun sitouttaakin tällainen ennakkoon osallistuminen, mikä on toteutunut huomattavan monen osallistujan kohdalla. Haasteellisempaa on saada aito osallistumisen kokemus niille, jotka eivät ole missään valmistelutehtävissä. Heillekin siihen on mahdollisuus erityisesti messun vapaamuotoisissa osissa.

Yrjö Sariola julkaisi vuonna 1994 teologisia tutkielmia uudistuvasta jumalanpalveluksesta. Kirjoittaessaan seurakuntalaisten osallistumisen vahvistamisesta hän katsoo Tuomasmessun kokemusten olevan avuksi. Hän ajattelee, että siellä vastuuta kantavat maallikkoryhmät voivat olla voimavarana samanlaisille ryhmille sunnuntain pääjumalanpalveluksen toteuttamisessa. Tuomasmessun käytäntö voi auttaa mieltämään seurakunnan todelliseksi jumalanpalveluksen liturgian subjektiksi (Sariola 1994, 136–138).

2. Henkilökohtainen rippi on Tampereella tarjolla jokaisen messun yhteydessä. Rippi-isä ja rippiäiti ovat tavattavissa jo tuntia ennen messua ja ehtoollisen viettoon saakka. Messun rukousjaksossa on mahdollisuus alttarin äärellä rukouspalveluun. Siinä syntyy myös

sielunhoidollista keskustelua, mutta useimmissa tapauksissa käytettävissä oleva lyhyt aika rajoittaa sitä.

Varsinaisen henkilökohtaisen ripin käyttö ennen messua on jäänyt hyvin vähäiseksi. Kyselyyn vastanneet eivät pitäneet mahdollisuutta rippiin ennen messua niin tärkeänä kuin muita messun osatekijöitä. Tosin vain neljäsosa kaikista vastanneista katsoo, että ripillä ei ole suurta merkitystä. Enemmistö pitää ripin mahdollisuutta joka tapauksessa hyvänä asiana, vaikka käyttö ei niin runsasta olekaan.

3. Sielunhoidollisella rukouksella on messussa keskeinen sija. Rukousjakso kestää 20–30 minuuttia ja se tarjoaa mahdollisuuden omaan hiljentymiseen, laulamiseen, esirukouspyyntöjen jättämiseen ja mahdollisuuden liittyä esirukoukseen esille tuotujen asioiden puolesta. Jo rukousalttarien valmistamisella on sielunhoidollinen merkitys vastuussa olevalle ryhmälle. Niiden ääressä viipyminen tarjoaa perinteestä poikkeavan hiljentymismahdollisuuden.

Kyselyn tiedot messun eri osien tärkeydestä osoittavat, että osalle osallistujia nimenomaan sielunhoidollisen rukouksen muodot ovat tärkeä tekijä messuun osallistumiselle. Se on yksi Tuomasmessun vahvuuksia.

4. Musiikissa ovat saaneet tilaa perinteisen jumalanpalveluksen kannalta uudet tyylit ja instrumentit. Tuomasmessun musiikki on kaikkein merkittävimpiä osallistumisen motiiveja. Tuomasmessujen käyttämiä lauluja on painettu kirjana jo kahtena laitoksena. Yhteislauluja pitää hyvin tärkeinä suurempi osa vastaajista kuin mitään muita messun osatekijöitä. Myös sanallisissa kommenteissa messun erityisen tärkeistä asioista nousee musiikki ylivoimaiseksi ykköseksi. Vain musiikin volyyymi kirvoittaa joiltakin kritiikkiä. Vahva laulullinen osuus vahvistaa osallisuuden ja yhteisöllisyyden tuntoa, kun erityistä esittävää musiikkia ei juurikaan käytetä.

5. Ehtoollinen on messun keskeinen osa ja huipentuma. Sen on merkinnyt erittäin tärkeäksi lähes yhtä moni vastaaja kuin yhteislaulutkin. Samoin sanallisissa kommenteissa ehtoollinen mainitaan musiikin/laulujen jälkeen useimmin. Todennäköisesti on merkitystä myös sillä, että ehtoolliselle osallistutaan satojen muiden seurakuntalaisten kanssa. Näin konkretisoituu kristittyjen yhteys.

Jo Tuomasmessun alkuvuosina tehty tutkielma messun arvomaailmasta nosti keskeisiksi havainnoiksi musiikin vahvan aseman, vapaamuotoiset osat, ihmisten välisen vuorovaikutuksen ja erilaisten traditioiden yhdistämisen (Salmenkivi 1993, 94–97). Näistä viimeksi mainittu näkökulma ei ollut erityisesti esillä tässä tutkimuksessa, mutta muilta osin voidaan edelleen vahvistaa näitten piirteiden keskeisyys.

Tuomasmessun syntyäköihin ei saarnan asema ollut niin vahvasti esillä kuin edellä kuvatuksi. Toki sitä on pidetty tärkeänä, erityisesti korostettiin ymmärrettävyyttä, messun haluttiin kaikkineen tulevan lähelle ihmisten arkea. Tampereella messun puheosuudet saavat sekä kiitosta että kriittistä arviointia. Liki 2/3 kaikista vastaajista pitää saarnaa hyvin tärkeänä, siis hieman vähemmän kuin esim. yhteislaulua, ehtoollista ja uskontunustusta. Kysely ei osoita, missä määrin saarnan laatuodotukset ovat täyttyneet. Myönteisissä sanallisissa kommentteissa saarna mainitaan harvoin, mutta joissakin kriittisissäkin kommentteissa se on esillä. Saarna on ilmeinen kehittämiskohde messussa. Kun saarnaa-jiakin on vuoden mittaan monia, eivät tavoitteet aina ole aina riittävän selvästi puhujien tiedossa.

Kaiken kaikkiaan Tampereen Tuomasmessu koetaan edelleen hyvin myönteisenä. Siitä ovat luonnollisesti todisteena myös jatkuvasti suuret osallistujajoukot. Musiikki koetaan valloittavana, tulokynnys on matala, kirkkoon tulija kohdataan henkilökohtaisesti ja suuri enemmistö kokee seurakuntayhteyden merkityksellisenä juuri Tuomasmessussa.

Toisaalta joitakin kysymyksiä herää messun kehittämisen kannalta. Olli Valtonen (1993) kirjoitti jo vuonna 1993 Tuomasmessun seuraavasta jumalanpalveluskokeilusta. Hän avasi rohkeasti näkymiä eteenpäin useampien ihmisten tavoittamiseksi. Käytännössä toiminta on pysynyt kuitenkin varsin samanlaisena ainakin 15 vuoden ajan. Osallistujamäärässä on ollut pientä aaltoliikettä, aivan tuorein kehitys osoittaa hieman aiempaa pienempiä osallistumislukuja perinteisesti vahvimmilla paikkakunnilla. Ilmapiirin välittömyydestä huolimatta Tuomasmessu ei ole kyennyt murtautumaan ulos kokoavan toiminnan keskiluokkaisuudesta.

Seurakuntayhteys on koettu Tuomasmessun vahvuutena päiväjumalanpalvelukseen verrattuna. Se toteutuu sekä messussa että oheistoiminnassa; siinä kylläkin varsin rajatulle joukolle. Laajeneva osallistuminen edellyttää yhteyden syntymistä avoimen järjestelmän

periaatteelle, ei rajoja korostaen. Myös itsensä oikeasti Tuomaiksi tuntevien on tarpeen kokea olevansa edelleen tervetulleita messuun, ei vain tuomasmessukoodin tuntevien.

Voidaan yleiselläkin tasolla kysyä, voiko uudistusliike uudistua. Kirkkohan on tulvillaan uudistusliikkeitä, jotka ovat ajan myötä liukuneet perinneliikkeiksi, elintärkeiksi kannattajakunnalleen, mutta vähitellen korostus on siirtynyt säilyttämiseen, kannattajakunnan ylläpitämiseen. Tuomasmessun suuri mahdollisuus on edelleen antaa virikkeitä seurakuntien normaaliin jumalanpalveluselämään.

Tuomasmessun anti kirkon jumalanpalveluselämälle voidaan ilmaista myös niin, että se antaa mallin juhluudesta ilman jäykkyyttä. Luopumatta messun perusrakenteesta on saatu paljon monimuotoisuutta ja seurakuntalaisten osallistumista. Messun juhla tuo näkyväksi ja koettavaksi uskovan ihmisen suurimman ilon.

Vaille tarpeellista jatkokeskustelua jäi Jyrki Koiviston ja Heikki Toivion artikkeli jumalanpalveluselämän kehittämisestä Kotimaa-lehdessä keväällä 2008. He korostivat yhteisöllisyyden kokemisen tärkeyttä messussa ja pitivät kokemista, tunteita ja toimintaa äärimmäisen tärkeinä luterilaiselle kirkolle (Koivisto – Toivio 2008). Nämä piirteet ovat Tuomasmessun vahvuuksia ja ilmeisesti monelle merkittäviä motiiveja osallistumiselle.

Jussi P. Mäkelän tutkimuksessa todettiin kaikkein suurimmat laatukuilut aktiiviseurakuntalaisten jumalanpalvelusodotusten ja -kokemusten välillä seurakuntayhteyden ja osallistumisen kohdalla. Ne eivät tosin ole tärkeitä ulottuvuuksia päiväjumalanpalveluksissa kävijöiden kannalta, mutta vähäisetkin odotukset toteutuvat huonosti (Mäkelä 2001, 135). Tuomasmessun vahvuus sen sijaan on musiikin lisäksi juuri näissä piirteissä. Osallistumisen kannalta on ainakin Tampereella onnistuttu sikäli hyvin, että vastuun kantajien joukkoon on tullut yhä uusia osallistujia. Haasteena on tietenkin kerran vastuutehtävissä toimineiden motivointi jatkuvaan osallistumiseen.

Tuomasmessulle on leimallista erilaisten perinteiden ja korostusten yhdistäminen. Tämä komplementaarinen tai dialektinenkin ote havaitaan monesta eri näkökulmasta messun olemusta hahmoteltaessa.

Kirjoittaessaan kirkon ydintuotteesta Pirjo Vuokko korostaa asiakaslähtöisyyden vertikaalista ja horisontaalista ulottuvuutta, pelastussanomaa ja sosiaalisten tarpeiden tyydyt-

tämistä (Vuokko 1996, 154–165). Tuomasmessuun osallistuvien arvostuksen kärjessä ovat ehtoollinen, yhteislaulut ja yhteyden kokeminen. Siinä painottuu messun ydin vuorovaikutuksellisesti. Uskon horisontaalinen ulottuvuus tulee hyvin konkreettisesti esille vaikkapa sivualttareilla, jotka Tampereella suunnitellaan erikseen jokaista messua varten. Niissä liitytään ajankohtaisiin erityistarpeisiin ja nostetaan rukousaiheet käytännönläheisesti esille.

Tuomasmessussa elävässä yhteydessä toimivia vastakkaisuuksia ovat myös yksilöllisyys ja yhteys sekä perinteiset ja modernit elementit. Messu osaa purkaa yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden välisen jännitteen, kun tämä yhteisöllisyyttä korostava tapahtuma hyväksyy esim. juuri sivualttareilla yksilöllisyyden. Messun perinteiset osat toteutuvat salivassa ja vapaassa ilmapiirissä. Näin ne tulevat modernille ihmiselle puhuttelevammiksi. (ks. myös Haapiainen 2004 a, 93–95, Haapiainen 2004 b)

Kirkon aikaperspektiivissä Tuomasmessu on hyvin tuore ja luterilaisessa kirkossa monet kokevat sen raikkaana tuulahduksena. Sen monien piirteiden toivotaan toteutuvan kirkon muissakin messuissa. Onko ehkä niin, että Tuomasmessun asema ei enää vahvistu nykyisestäään, mutta sen suuret vaikutusmahdollisuudet ovatkin seurakuntien omissa joka sunnuntaisissa messuissa? Niiden osalta voidaan jatkaa hellittämätöntä kyselyä, voisivatko maallikot olla enemmän toimijoina, voisiko musiikki olla monipuolisempaa, voisiko messun ja sielunhoidon välillä olla vahvempi yhteys, voisiko suomalaisessa jumalanpalveluksessa olla enemmän iloa ja läheisyyttä, voiko kehittäminen saada enemmän avoimen järjestelmän piirteitä.

7. LIITTEET

7.1. Kyselylomake

Tampereen ev.lut. seurakuntayhtymä

KYSELY TUOMASMESSUSSA 18.3.2007

Tällä kyselyllä kartoitetaan Tuomasmessuun osallistuvien toiveita messun kehittämiseksi. Tarkan kuvan saamiseksi olisi hyvä, että kaikki messuun osallistuvat vastaisivat tähän lyhyeen kyselyyn. Voit vastata useimpiin kysymyksiin rengastamalla sopivan vaihtoehdon numeron. Sanalliset kommentit ovat myös tervetulleita.

Vastaukset käsitellään luottamuksellisesti ilman, että kenenkään henkilöllisyys tulee ilmi.

1. Miten usein olet tätä ennen osallistunut Tuomasmessuun?

- 1 en kertaakaan
- 2 joskus
- 3 lähes säännöllisesti

2. Kuinka usein osallistut päiväjumalanpalvelukseen?

- 1 lähes joka pyhä
- 2 noin kerran kuukaudessa
- 3 vain suurina juhlapyhinä
- 4 harvemmin tai en lainkaan

3. Oletko osallistunut Tuomasmessun valmisteluun ja toteuttamiseen?

- 1 en ole
- 2 kerran pari
- 3 useita kertoja

4. Oletko halukas vastaisuudessa osallistumaan valmisteluihin?

- 1 kyllä
- 2 ehkä
- 3 en ole

(Halutessasi voit antaa yhteystietosi tälläkin lomakkeella tai messun jälkeen)

5. Mistä olet saanut tietoa Tuomasmessusta?

kyllä		en
1	2	ystävältä, tuttavalta
1	2	Kirkkosanomista
1	2	Aamulehdestä
1	2	Tamperelaisesta
1	2	ohjelmalehdykästä
1	2	muualta, mistä? _____

6. Miten tärkeänä pidät itsellesi Tuomasmessun eri osatekijöitä?

	erittäin tärkeä	hyvä asia	ei suurta merkitystä
ripin mahdollisuus ennen messua	1	2	3
kulkue messun alussa ja lopussa	1	2	3
maallikkojen laaja osuus messun toteutuksessa	1	2	3
messun musiikki	1	2	3
rukousalttarit	1	2	3
kirjoitettujen esirukouso- pyyntöjen jättäminen	1	2	3
rukouspalvelu pääalttarilla	1	2	3
mahdollisuus öljyllä voiteluun	1	2	3
aikaa yksityiseen rukoukseen	1	2	3
Raamatun luku	1	2	3
saarna	1	2	3
uskontunnustus	1	2	3
kolehti	1	2	3
ehtoollinen	1	2	3
yhteyden kokeminen	1	2	3

7. Mikä on mielestäsi messun sopiva kesto?

- 1 1½ tuntia
- 2 2 tuntia
- 3 kestolla ei suurta merkitystä

8. Haluaisitko Tuomasryhdyksen tarjoavan jotain muutakin toimintaa, mitä?

9. Mainitse joitakin seikkoja, mitkä ovat sinulle erityisen tärkeitä Tuomasmessussa.

10. Mitkä seikat sinua harmittavat Tuomasmessussa tai sen toteutustavassa?

11. Vastaajan asuinkunta

- 1 Tampere
- 2 ympäristökunta
- 3 muu

12. Sukupuoli

- 1 nainen
- 2 mies

13. Ikä

- 1 nyt rippikoulussa
- 2 muu alle 25 vuotta
- 3 25–34 vuotta
- 4 35–44 vuotta
- 5 45–54 vuotta
- 6 55–64 vuotta
- 7 yli 64 vuotta

14. Ammattiala

- 1 opetus
- 2 terveydenhuolto
- 3 hallinto
- 4 seurakunta
- 5 palvelu
- 6 teollisuus, rakentaminen
- 7 liikenne, tietoliikenne
- 8 opiskelija
- 9 muu, mikä _____

15. Koulutus

- 1 kansakoulu
- 2 peruskoulu/keskikoulu
- 3 ammattikoulu
- 4 lukio
- 5 opistotason koulutus
- 6 korkeakoulututkinto

16. Uskontokunta

- 1 evankelis-luterilainen kirkko
- 2 muu kristillinen yhteisö
- 3 muu uskonto
- 4 ei mikään

Kiitos vastaamisesta!

7.2. Vastausjakaumat

	KYSELY						Yhteensä	
	2002		maaliskuu 2007		huhtikuu 2007		lkm	%
	lkm	%	lkm	%	lkm	%		
1. Miten usein olet tätä ennen osallistunut messuun?								
	satunnaiset							
	275	54%	109	43%	202	64%	586	54%
	säännölliset							
	237	46%	143	57%	116	36%	496	46%
Yhteensä	512	100%	252	100%	318	100%	1 082	100%
2. Kuinka usein osallistut päiväjumalanpöydään?								
	joka pyhä tai lähes joka pyhä							
	92	18%	51	20%	43	14%	186	17%
	noin kerran kuukaudessa							
	137	27%	72	29%	90	29%	299	28%
	vain suurina juhlapäivinä							
	137	27%	79	32%	90	29%	306	29%
	harvemmin tai en lainkaan							
	139	28%	47	19%	92	29%	278	26%
Yhteensä	505	100%	249	100%	315	100%	1 069	100%
3. Oletko osallistunut Tuomasmessun valmisteluun ja toteuttamiseen?								
	en ole							
	316	62%	110	44%	197	62%	623	58%
	kerran pari							
	96	19%	53	21%	61	19%	210	19%
	useita kertoja							
	98	19%	89	35%	60	19%	247	23%
Yhteensä	510	100%	252	100%	318	100%	1 080	100%
4. Oletko halukas vastaisuudessa osallistumaan valmisteluihin?								
	kyllä							
	126	25%	93	37%	77	26%	296	28%
	ehkä							
	236	47%	119	47%	131	44%	486	46%
	en ole							
	141	28%	39	16%	92	31%	272	26%
Yhteensä	503	100%	251	100%	300	101%	1 054	100%
5. Mistä sait tiedon Tuomasmessusta? (ilman rippikouluryhmää)								
	ystävältä, tuttavalta							
	218	45%	178	71%	209	67%	605	58%
	Kirkkosanomista							
	110	23%	151	61%	139	44%	400	38%
	Aamulehdestä							
	150	31%	159	64%	177	56%	400	38%
	Tampereilaisesta							
	52	11%	67	27%	72	23%	191	18%
	erillistiedotteesta							
	40	8%	94	38%	81	26%	215	21%
	muualta, mistä							
	68	14%	55	22%	69	22%	192	18%
Yhteensä	481		249		314		563	
6. Tuomasmessun osatekijöiden tärkeys ripin mahdollisuus ennen messua								
	hyvin tärkeä							
	78	17%	41	17%	56	20%	175	18%
	hyvä asia							
	262	56%	143	61%	163	57%	568	58%
	ei suurta merkitystä							
	124	27%	51	22%	67	23%	242	25%
Yhteensä	464	100%	235	100%	286	100%	985	101%
kulkue messun alussa ja lopussa								
	hyvin tärkeä							
	107	22%	68	29%	78	27%	253	25%
	hyvä asia							
	265	56%	131	55%	157	55%	553	55%
	ei suurta merkitystä							
	105	22%	39	16%	53	18%	197	20%
Yhteensä	477	100%	238	100%	288	100%	1 003	100%
maallikkojen laaja osuus messun toteutuksessa								
	hyvin tärkeä							
	264	55%	164	69%	163	55%	591	58%
	hyvä asia							
	179	38%	68	28%	117	39%	364	36%
	ei suurta merkitystä							
	34	7%	7	3%	17	6%	58	6%
Yhteensä	477	100%	239	100%	297	100%	1 013	100%
yhteislaulut								
	hyvin tärkeä							
	387	80%	220	91%	253	84%	860	84%
	hyvä asia							
	80	16%	21	9%	43	14%	144	14%
	ei suurta merkitystä							
	18	4%	2	1%	5	2%	25	2%
Yhteensä	485	100%	243	101%	301	100%	1 029	100%
rukouslaulut								
	hyvin tärkeä							
	239	50%	138	58%	138	47%	515	51%
	hyvä asia							
	192	40%	92	38%	132	45%	416	41%
	ei suurta merkitystä							
	44	9%	9	4%	23	8%	76	8%
Yhteensä	475	99%	239	100%	293	100%	1 007	100%
kirjoitettujen esirukouspyyntöjen jättäminen								
	hyvin tärkeä							
	301	62%	177	74%	168	57%	646	64%
	hyvä asia							
	152	31%	55	23%	112	38%	319	31%
	ei suurta merkitystä							
	30	6%	7	3%	15	5%	52	5%
Yhteensä	483	99%	239	100%	295	100%	1 017	100%
rukouspalvelu pääalttarilla								
	hyvin tärkeä							
	203	44%	114	48%	128	45%	445	45%
	hyvä asia							
	208	45%	112	47%	129	45%	449	46%
	ei suurta merkitystä							
	53	11%	10	4%	29	10%	92	9%
Yhteensä	464	100%	236	99%	286	100%	986	100%
mahdollisuus öljyllä voiteluun								
	hyvin tärkeä							
	113	24%	62	26%	81	28%	256	26%
	hyvä asia							
	221	47%	123	52%	145	51%	489	49%
	ei suurta merkitystä							
	134	29%	53	22%	61	21%	248	25%
Yhteensä	468	100%	238	100%	287	100%	993	100%
aikaa yksityiseen rukoukseen								
	hyvin tärkeä							
	261	55%	148	62%	144	50%	553	55%
	hyvä asia							
	170	36%	81	34%	126	44%	377	38%
	ei suurta merkitystä							
	43	9%	10	4%	17	6%	70	7%
Yhteensä	474	100%	239	100%	287	100%	1 000	100%
Raamatun luku								
	hyvin tärkeä							
	301	63%	177	74%	173	59%	651	64%
	hyvä asia							
	159	33%	58	24%	108	37%	325	32%
	ei suurta merkitystä							
	21	4%	4	2%	11	4%	36	4%
Yhteensä	481	100%	239	100%	292	100%	1 012	100%

saarna	hyvin tärkeä	301	63%	161	67%	174	59%	636	63%
	hyvä asia	142	30%	71	30%	107	37%	320	32%
	ei suurta merkitystä	37	8%	7	3%	12	4%	56	6%
Yhteensä		480	101%	239	100%	293	100%	1 012	101%
uskontunnustus	hyvin tärkeä	321	67%	188	78%	184	63%	693	69%
	hyvä asia	127	27%	43	18%	98	34%	268	27%
	ei suurta merkitystä	30	6%	9	4%	8	3%	47	5%
Yhteensä		478	100%	240	100%	290	100%	1 008	101%
kolehti	hyvin tärkeä	179	38%	127	54%	117	40%	423	42%
	hyvä asia	249	52%	97	41%	158	54%	504	50%
	ei suurta merkitystä	48	10%	12	5%	17	6%	77	8%
Yhteensä		476	100%	236	100%	292	100%	1 004	100%
ehtoollinen	hyvin tärkeä	388	80%	215	89%	234	78%	837	81%
	hyvä asia	77	16%	23	10%	56	19%	156	15%
	ei suurta merkitystä	22	5%	3	1%	9	3%	34	3%
Yhteensä		487	101%	241	100%	299	100%	1 027	99%
yhteyden kokeminen	hyvin tärkeä	340	70%	194	80%	206	69%	740	72%
	hyvä asia	118	24%	44	18%	82	27%	244	24%
	ei suurta merkitystä	25	5%	4	2%	11	4%	40	4%
Yhteensä		483	99%	242	100%	299	100%	1 024	100%
7. Kiinnostaisiko sinua teehetki messun j esim. läheisessä Näsin seurakuntasalissa	kyllä	102	20%					102	20%
	ehkä joskus	305	60%					305	60%
	en osallistuisi	98	19%					98	19%
Yhteensä		505	99%					505	99%
raamattuopetus	kyllä	97	21%					97	21%
	en tiedä	198	43%					198	43%
	en	162	35%					162	35%
Yhteensä		457	99%					457	99%
pienryhmä	kyllä	94	21%					94	21%
	en tiedä	194	43%					194	43%
	en	160	36%					160	36%
Yhteensä		448	100%					448	100%
12. Vastaajan sukupuoli	nainen	369	73%	185	75%	217	70%	771	73%
	mies	136	27%	61	25%	92	30%	289	27%
Yhteensä		505	100%	246	100%	309	100%	1 060	100%
13. Ikä	nyt rippikoulussa	30	6%	2	1%	2	1%	4	0%
	muu alle 25 vuotta	73	14%	17	7%	36	12%	155	15%
	25 – 34 vuotta	91	18%	37	15%	42	14%	170	16%
	35 – 44 vuotta	88	17%	27	11%	57	18%	172	16%
	45 – 54 vuotta	109	22%	71	29%	83	27%	263	25%
	55 – 64 vuotta	66	13%	61	25%	54	17%	181	17%
	yli 64 vuotta	47	9%	30	12%	35	11%	112	11%
Yhteensä		504	99%	245	100%	309	100%	1 057	100%
14. Ammattiala	opetus	59	12%	39	16%	43	14%	141	14%
	terveydenhuolto	75	15%	40	17%	65	22%	180	17%
	hallinto	30	6%	13	5%	12	4%	55	5%
	seurakunta	42	9%	16	7%	20	7%	78	8%
	muu palvelu	52	11%	35	15%	41	14%	128	12%
	teollisuus, rakentaminen	31	6%	15	6%	36	12%	82	8%
	liikenne, tietoliikenne	17	3%	9	4%	16	5%	42	4%
	opiskelija	103	21%	23	10%	39	13%	165	16%
	muu, mikä	82	17%	50	21%	30	10%	162	16%
Yhteensä		491	100%	240	99%	302	101%	1 033	100%
15. Koulutus	kansakoulu	24	5%	12	5%	11	4%	47	4%
	peruskoulu/keskikoulu	84	17%	15	6%	41	13%	140	13%
	ammattikoulu	37	7%	16	7%	30	10%	83	8%
	lukio	62	12%	21	9%	41	13%	124	12%
	opistotason tutkinto	132	26%	74	30%	76	25%	282	27%
	korkeakoulututkinto	161	32%	108	44%	109	35%	378	36%
Yhteensä		500	99%	246	101%	308	100%	1 054	100%
16. Uskontokunta	evankelis-luterilainen k	467	93%	233	94%	278	90%	978	92%
	muu kristillinen yhteisö	15	3%	9	4%	21	7%	45	4%
	muu uskonto	5	1%			1	0%	6	1%
	ei mikään	14	3%	5	2%	10	3%	29	3%
Yhteensä		501	100%	247	100%	310	100%	1 058	100%
17. Asuinkunta	Tampere	418	84%	191	78%	225	73%	834	79%
	ympäristökunta	56	11%	44	18%	63	20%	163	15%
	muu	26	5%	11	4%	22	7%	59	6%
Yhteensä		500	100%	246	100%	310	100%	1 056	100%
Mikä on mielestäsi messun sopiva kesto?	1½ tuntia			128	52%	178	59%	306	56%
	2 tuntia			67	27%	64	21%	131	24%
	kestolla ei suurta merki			52	21%	62	20%	114	21%
Yhteensä				247	100%	304	100%	551	101%

7.3. Tuomasmessut Tampereella, osallistujien ja kolehtien määrät vuosina 1996–2007

VUOSI	MESSUJEN LUKU- MÄÄRÄ	OSALLISTU- JIEN MÄÄRÄ YHTEENSÄ	OSAL- LISTU- JIA/ MES- SU	KOLEHDIT YHTEENSÄ		KOLEHDIT/ MESSU		KOLEHDIT/ OSALLISTUJA	
				vuoden 2007 rahassa		vuoden 2007 rahassa		vuoden 2007 rahassa	
1996	15	9 000	600	85 365 mk	17 073 €	5 691 mk	1 138 €	9,50 mk	1,90 €
1997	14	8 440	600	83 425 mk	16 485 €	5 959 mk	1 177 €	9,90 mk	1,96 €
1998	14	9 280	660	109 411 mk	21 313 €	7 815 mk	1 522 €	11,80 mk	2,30 €
1999	14	9 240	660	122 158 mk	23 528 €	8 725 mk	1 680 €	13,20 mk	2,54 €
2000	14	9 220	660	117 008 mk	21 799 €	8 357 mk	1 557 €	12,70 mk	2,36 €
2001	15	10 430	700	144 154 mk	26 178 €	9 610 mk	1 745 €	13,80 mk	2,51 €
2002	14	9 910	710	23 706 €	25 207 €	1 693 €	1 800 €	2,39 €	2,54 €
2003	13	9 360	720	21 263 €	22 413 €	1 636 €	1 725 €	2,27 €	2,39 €
2004	14	9 730	700	25 529 €	26 859 €	1 823 €	1 918 €	2,62 €	2,76 €
2005	14	9 270	660	27 746 €	28 942 €	1 982 €	2 067 €	2,99 €	3,12 €
2006	15	9 270	620	26 186 €	26 843 €	1 746 €	1 790 €	2,85 €	2,92 €
2007	15	8 900	590	25 429 €	25 429 €	1 695 €	1 695 €	2,85 €	2,85 €

Taulukkoon ei ole otettu mukaan vuodesta 2003 pidetyn Tuhkamessun ja vuoden 2007 juhannusmessun tietoja.

7.4. Tuomasmessuosallistumisen ja jumalanpalvelusosallistumisen korrelaatiokertoimet messun osatekijöiden tärkeyden kanssa (koko aineisto)

	Osallistumisaktiivisuus Tuomasmessuun	Osallistumisaktiivisuus päiväjumalanpalvelukseen
Raamatun luku	.13	.29
saarna	.12	.26
uskontunnustus	.16	.22
ehtoollinen	.21	.22
ripin mahdollisuus	.04	.19
yhteyden kokeminen	.19	.19
kolehti	.16	.16
kirjoitettujen esirukous- pyyntöjen jättäminen	.16	.16
rukouspalvelu pääalttarilla	.13	.16
yhteislaulut	.18	.16
maallikkojen laaja osallistuminen	.20	.16
mahdollisuus öljyllä voiteluun	.13	.12
rukousalttarit	.22	.11
aikaa yksityiseen rukoukseen	.20	.09
kulkue messun alussa ja lopussa	.23	.07

7.5. Messun osatekijöiden korrelaatiomatriisi (koko aineisto)

	ripin mahdollisuus ennen messua	kulkue messun alussa ja lopussa	maallikkokojen laaja osuus messun toteutuksessa	yhteislaulut	rukousalttarit	kirjoitettujen esirukouskouspyyntöjen jättäminen	rukouspalvelu pääalttarilla	mahdollisuus öjyillä voiteluun	aikaa yksityiseen rukoukseen	Raamatun luku	saarna	uskontunnustus	kolehti	ehtoollinen	yhteyden kokeminen
ripin mahdollisuus ennen messua	1					**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).									
kulkue messun alussa ja lopussa	,227(**)	1				*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).									
maallikkokojen laaja osuus messun toteutuksessa	,221(**)	,349(**)	1												
yhteislaulut	,159(**)	,262(**)	,400(**)	1											
rukousalttarit	,281(**)	,333(**)	,401(**)	,429(**)	1										
kirjoitettujen esirukouspyyntöjen jättäminen	,359(**)	,207(**)	,403(**)	,448(**)	,549(**)	1									
rukouspalvelu pääalttarilla	,443(**)	,231(**)	,361(**)	,344(**)	,407(**)	,571(**)	1								
mahdollisuus öjyillä voiteluun	,409(**)	,213(**)	,239(**)	,146(**)	,315(**)	,416(**)	,580(**)	1							
aikaa yksityiseen rukoukseen	,331(**)	,189(**)	,319(**)	,356(**)	,384(**)	,436(**)	,422(**)	,364(**)	1						
Raamatun luku	,284(**)	,202(**)	,374(**)	,396(**)	,289(**)	,390(**)	,394(**)	,325(**)	,442(**)	1					
saarna	,233(**)	,226(**)	,289(**)	,350(**)	,254(**)	,343(**)	,329(**)	,225(**)	,303(**)	,621(**)	1				
uskontunnustus	,258(**)	,243(**)	,319(**)	,392(**)	,323(**)	,347(**)	,352(**)	,265(**)	,355(**)	,572(**)	,531(**)	1			
kolehti	,216(**)	,242(**)	,324(**)	,253(**)	,267(**)	,293(**)	,311(**)	,231(**)	,283(**)	,403(**)	,388(**)	,437(**)	1		
ehtoollinen	,247(**)	,212(**)	,328(**)	,477(**)	,378(**)	,407(**)	,367(**)	,276(**)	,381(**)	,493(**)	,451(**)	,546(**)	,401(**)	1	
yhteyden kokeminen	,277(**)	,280(**)	,363(**)	,439(**)	,365(**)	,423(**)	,385(**)	,298(**)	,389(**)	,434(**)	,404(**)	,389(**)	,317(**)	,506(**)	1

7.6. Vastaaajien mainitsemia harmittavia piirteitä vuonna 2007

- liian pitkä messu (22), turhaa venyttelyä erityisesti rukousjaksossa, pitkät odotukset jaksojen välissä, monet puheet
- monta saarnaa (20), liian pitkä alku tai rukousjakson juonto, kolehtikohteen esittely
- lasten meteli (12), liikkuvat portaissa ym.
- musiikki liian kovaa (10)

Yksittäisinä kommentteina eräistä keskeisistä aihepiireistä esitettiin seuraavia:

Saarna:

- joskus turhan erikoinen
- pinnallisuutta, saisi keskittyä Jumalan sanaan eikä omiin kuulumisiin yms. yleisiin asioihin.
- opettavampi ja syvällisempi
- joskus liian pitkä, väritön, puhutaan liian monesta asiasta
- joskus synkkä
- joskus messuun sopimaton

Musiikki:

- rukouspalvelun ja ehtoollisen aikana meditatiivisempaa musiikkia
- joskus tempo liian nopea
- joskus kovin korkealta, saisi transponoida normaalikirkkokansalle soveliaaksi
- kriittisiä mainintoja musiikin voimakkuudesta enemmän pääsiäismessussa kuin edellisessä vierailevan ryhmän aikana

Käytännön kommentteja:

- takaosan ehtoollismuutos loistava, mutta välillä on vastavirtaan tulevia, ohjeistus asiasta käsiohjelmaan tai suullisesti
- esirukousesittelijöiden innoton äänenkäyttö
- radiointi (Moreeni tai Dei), TV7
- saarnaajan nimi pitäisi ilmoittaa etukäteen kuten muissakin messuissa
- [ilmeisesti pyörätuolissa olleen kommentti:] olisin toivonut, että pappi olisi jakanut viinin eikä avustaja [saattaa tarkoittaa häntä avustanutta?]
- vastaanottohenkilöt voisivat olla tuoksuttomia, joukossa on hajusteille yliherkkiä
- alkoholittoman viinin epäselvä merkintä/tiedottaminen
- vastuu- ja avustustehtävien valikoituminen harvoille ja valituille
- osa toteuttajista käy vain esiintymässä (on kivaa olla kultapossukerhon jäsen)
- kulkueeseen, alttarille, liturgiaan kerätty väliin liikaa tavaraa, teatraalisuutta ja tulee sekava olo

8. LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

8.1. Lähteet

Kyselyaineisto Tampereen Tuomasmessusta 21.4.2002, 18.3.2007 ja 8.4.2007. Data-aineisto Kirkon tutkimuskeskuksessa.

Suomen evankelisluterilainen kirkko vuosina 1988–1991.
1993
Tampere: Kirkon tutkimuskeskus

Tilastoaineisto
Tilastotiedot kirkon nelivuotiskertomusta varten vuosilta 1995, 1999, 2003 ja 2007. Aineisto Kirkon tutkimuskeskuksessa.

Tilastotietoja
Tilastotietoja Tampereen Tuomasmessusta vuosilta 1990–2007. Aineisto Reijo ja Pirkko Tuomiston hallussa Tampereella.

Tuomasysteisö
2003–2008
Toimintakertomukset vuosilta 2002–2007 Helsinki

Turun Tuomasmessu
1999–2004, 2007–2008
Toimintakertomuksia ja tilastoja vuosilta 1998–2003, 2006–2007.

Tutkimus Turun Tuomasmessusta
2003
Turun Tuomasmessuista koottuja tietoja elokuu–joulukuu 2003. Erillisiä tulosteita.

8.2. Kirjallisuus

Ala-Krekola, Anu
2001
Jumalanpalvelus tunteiden tilana. Emootioteoreettinen tutkielma evankelis-luterilaisen kirkon jumalanpalveluskulttuurista. Uskontotieteen pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitos.

Cantell, Risto
1989
Menkäämme Herran huoneeseen. Kirkko ja jumalanpalvelus kristityn elämässä. Lapua: Herättäjä-yhdistys.

Haapiainen, Johanna
2004 a
Modernit ja perinteiset Tuomaat. Tutkimus Agricolan kirkon Tuomasmessuun osallistuvien kokemusmaailmasta. Kirkkososiologian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta.

Haapiainen, Johanna

2004 b

Tuomasmessu kokoaa yhteen modernit ja perinteiset Tuomaat. – Kristillinen kasvatus 4/2004.

Happonen, Juha

1992

Tuomasmessun musiikki talvikautena 1989–1990. Messun rakenne, musiikin funktiot, sisältö ja käyttö sekä suhde päiväjumalanpalvelukseen ja yleisen musiikkikulttuurin muutokseen. Käytännöllisen teologian pro gradu -työ. Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta.

Heino, Harri

1996

Erytismessut ja niiden levinneisyys Suomessa. – Mikä messu! Toim. Kari Salonen. Kirkon tutkimuskeskus Sarja A Nro 67. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Jumalanpalveluskirja

2001

Osia kirkolliskokouksen 12. tammikuuta 2000 hyväksymästä Jumalanpalvelusten kirjasta. Käytännöllisen teologian laitoksen julkaisuja 102. Helsinki: Helsingin yliopisto. Käytännöllisen teologian laitos.

Kauppinen, Juha

1992

Tuomas-messu. Tutkimus kaupunkiseudun jumalanpalveluksesta ja kaupunkilaisen seurakunnasta. Kirkon tutkimuskeskus Sarja A Nro 58. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Kauppinen, Juha

1996

Tuomas-messu, eräs uudistuksen moottoreista. – Mikä messu! Toim. Kari Salonen. Kirkon tutkimuskeskus Sarja A Nro 67. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Ketola, Kimmo

2003

Uusi kansanomainen uskonnollisuus. – Moderni kirkkokansa. Suomalaisten uskonnollisuus uudella vuosituhanella. Kimmo Kääriäinen – Kati Niemelä – Kimmo Ketola. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 82. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Koivisto, Jyrki – Toivio, Heikki

2008

Yhteisöllisyyden tunne tärkeä messussa. Kotimaa 22.5.2008.

Kotila, Heikki (toim.)

1993

Tuomasmessu – uskon juhla. Helsinki: Kirjapaja.

Lamminen, Mari

1990

Taize-yhteisö ja sen musiikki sekä Taize-musiikki Tuomasmessussa. Kirkkomusiikin tutkielma. Sibelius-Akatemia. Helsinki.

- Martiskainen, Pentti
2001
Tuomasmessun kävijätutkimus. Espoo (tuloste)
- Mäkelä, Jussi P.
2001
Jumalanpalveluksen laatu. Seurakuntalaisten odotusten ja kokemusten vastaavuus. Kirkon tutkimuskeskus Sarja B Nro 80. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Palvelkaa Herraa iloiten
2000
Jumalanpalveluksen opas. Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2000:6. Helsinki: Kirkkohallitus
- Ruokanen, Miikka
1993
Miten Tuomasmessu syntyi? – Tuomasmessu – uskon juhla. Toim. Heikki Kotila. Helsinki: Kirjapaja.
- Räsänen, Johanna
1995
Seurakuntalaisten jumalanpalveluskokemukset ja uudistusodotukset vuonna 1992. Kirkon tutkimuskeskus Sarja A Nro 66. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Salmenkivi, Marko
1993
Agricolan kirkon Tuomasmessun arvomaailma. Uskontoetnologinen tutkimus kulttuurin arvoista. Uskontotieteen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta.
- Sariola, Yrjö
1994
Uudistuva jumalanpalvelus. Tutkielmia jumalanpalveluksen teologiasta. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 191. Helsinki.
- Savolainen, Leila
1991
Tuomasmessun musiikki – viiden kuopiolaisen Tuomasmessun tarkastelu talvikaudella 1990–1991. Tutkielma. Sibelius-Akatemia.
- Toivio, Heikki
2004
Voiko sen sanoa toisinkin? Uusimuotoisten jumalanpalvelusten merkitys Suomen evankelis-luterilaisen kirkon jumalanpalveluselämässä 1966–1999. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 243. Helsinki.
- Vahtola, Lasse
2004
Jumalanpalvelus kriisissä.

Vahtola, Lasse
s.a.
Musiikissa messun mielenkiinnon avain.

Valtonen, Elli
2004
Tuosmessun rooli suomalaisessa jumalanpalvelusuudistuksessa. Turun yliopiston Kulttuurien tutkimuksen laitos. Teologian proseminaari.

Valtonen, Olli
1993
Mitä kaikkea voi olla edessä? – Tuosmessu – uskon juhla. Toim. Heikki Kotila. Helsinki: Kirjapaja.

Vintturi, Inne
1992
Jumalanpalveluksen musiikille asetettujen tavoitteiden toteutuminen Helsingin Agricolan kirkon Tuosmessuissa. Musiikkikasvatuksen pro gradu -tutkielma. Sibelius-akatemia Helsinki.

Vuokko, Pirjo
1996
Asiakaslähtöisyys kirkossa – Mitä se on ja onko sitä? Kirkon tutkimuskeskus Sarja A Nro 68. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.